

Institutt for teknologi og sikkerhet

Felles situasjonsforståelse og styring under kriser

En casestudie av kvikkleireskredet på Gjerdrum

Sigrid Indrebø Haakonsen

Masteroppgave i Samfunnssikkerhet – SVF-3920 – Juni 2023

Antall ord: 16545

Sammendrag

Natt til 30. desember 2020 gikk det et kvikkleireskred i Gjerdrum og en lang og krevende redningsaksjon ble satt i gang. Redningsaksjonen involverte en rekke aktører, både offentlige, private og frivillige organisasjoner. Samvirke er et sentralt begrep i slike redningsaksjoner. Kvikkleireskredet på Gjerdrum viste hvordan det norske beredskapssamvirket fungerer på sitt beste. I tillegg til et godt samvirke blant aktørene kreves det også felles situasjonsforståelse. Dette innebærer at aktører har en omforent forståelse av situasjonen og hvordan situasjonen kan utvikles seg. Gjennom tre forskningsspørsmål besvares følgende problemstilling:

Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse?

Studien har hatt et kvalitativt design og det er gjort en casestudie av kvikkleireskredet på Gjerdrum. Datainnsamlingen baserer seg på sju intervjuer med redningsaktører som tok del i redningsarbeidet etter hendelsen. Studien konkluderer med at styring i krisehåndteringen kan påvirke situasjonsforståelsen på godt og vondt. Hvorvidt styringen påvirkes i negativ eller positiv grad avhenger av flere faktorer; aktørene som er involvert, deres kunnskap og erfaring, omfanget av hendelsen og hvem som leder hendelsen

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på to år på studiet Samfunnssikkerhet ved Norges Arktiske Universitet, UiT. Det har vært en lang og krevende prosess og ikke minst har det vært utrolig lærerikt.

Jeg vil rette en takk til min veileder Christer Pursiainen for innspill og råd gjennom prosessen. En stor takk må rettes til alle informantene som tok seg tid til å stille til intervju. Deres kunnskap og refleksjoner har vært uvurderlig til oppgaven og det hadde ikke blitt det samme uten dere.

Jeg må også takke alle på kontoret for gode samtaler, utallige pauser og ikke minst mye glede og latter. Etter to år med noen og fem år med andre kommer dere til å bli savna.

En takk rettes også til mamma, pappa, Pål og alle andre som har støttet og holdt ut med meg underveis i prosessen.

Forbered deg på det ukjente ved å studere hvordan andre i det siste har taklet det uforutsette og uforutsigbare (Gen. George S. Patton).

Sigrid Indrebø Haakonsen

Tromsø, juni 2023

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON.....	1
FORMÅL OG PROBLEMSTILLING	2
TIDLIGERE FORSKNING.....	4
NASJONAL KRISEHÅNTERING.....	6
DEN NORSKE REDNINGSTJENESTEN.....	7
STUDIENS STRUKTUR	8
2. TEORETISK RAMMEVERK.....	8
STYRING I KRISEHÅNTERING	9
SITUASJONSFORSTÅELSE	11
SAMVIRKE	13
ULIKE FORMER FOR SAMVIRKE	14
TILLIT I SAMVIRKE.....	16
3. METODE.....	17
VALG AV FORSKNINGSSTRATEGI.....	17
FORSKNINGSDESIGN	18
DATAINNSAMLING	18
KVALITATIVT INTERVJU	18
UTVALG AV INFORMANTER	20
ANALYSE OG STRUKTURERING AV DATA	21
FORSKNINGSETIKK OG METODISKE VURDERINGER.....	21
RELIABILITET	21
VALIDITET	22
ETISKE OVERVEIELSER	23
4. EMPIRI.....	24
FS 1: HVORDAN FUNGERER STYRING AV KRISER I PRAKSIS?	24
HIERARKISK STYRING ELLER FLEKSIBEL STYRING?	24
UTFORDRINGER TILKNYTTET STYRINGEN/ ORGANISERINGEN	25
HVORDAN STYRING PÅVIRKER SITUASJONSFORSTÅELSE.....	27
FS 2: HVORDAN SKAPES FELLES SITUASJONSFORSTÅELSE MELLOM AKTØRENE UNDER EN KRISE?	27
HVORDAN SITUASJONSFORSTÅELSE SKAPES.....	27
FELLES SITUASJONSFORSTÅELSE.....	29
UTFORDRINGER KNYTTET TIL Å OPPNÅ FELLES SITUASJONSFORSTÅELSE UNDER SAMVIRKEHENDELSER	29
FAKTORER SOM HEMMER ELLER FREMMER SITUASJONSFORSTÅELSE	30

FS3: HVILKE UTFORDRINGER FINNES I SAMVIRKE MELLOM DEN OFFENTLIGE REDNINGSTJENESTEN OG FRIVILLIGE ORGANISASJONER?	32
SAMVIRKE	32
UTFORDRINGER I SAMVIRKE	33
TILLIT I SAMVIRKE.....	35
BÆREBJELKEN I REDNINGSTJENESTEN	35
<u>5. DISKUSJON</u>	<u>37</u>
FS1: HVORDAN FUNGERER STYRING AV KRISER I PRAKSIS?	37
FS2: HVORDAN SKAPES FELLES SITUASJONSFORSTÅELSE MELLOM AKTØRENE UNDER EN KRISE?	38
FS3: HVILKE UTFORDRINGER FINNES I SAMVIRKE MELLOM DEN OFFENTLIGE REDNINGSTJENESTEN OG FRIVILLIGE ORGANISASJONER?	39
<u>6. KONKLUSJON</u>	<u>42</u>
<u>7. BEGRENSENINGER VED STUDIET</u>	<u>44</u>
<u>8. VIDERE FORSKNING</u>	<u>44</u>
<u>9. REFERANSER.....</u>	<u>45</u>
<u>VEDLEGG A: INFORMASJONSSKRIV / SAMTYKKEERKLÆRING</u>	<u>I</u>
<u>VEDLEGG B: INTERVJUGUIDE.....</u>	<u>III</u>

Figurliste

Forsidebilde: Hentet fra Hovedredningssentralen sin evalueringsrapport (Hovedredningssentralen, 2021)

FIGUR 1 – NIVÅER PÅ REDNINGSHENDELSER I NORGE (HOVEDREDNINGSSENTRALEN, 2018A).....	8
FIGUR 2 – NETWORK MANAGEMENT (MOYNIHAN, 2009)	11
FIGUR 3 – NIVÅER AV SITUASJONSFORSTÅELSE (ENDSLEY & CONNORS, 2008).....	12
FIGUR 4 – FORMER FOR SAMVIRKE (BERLIN & CARLSTROM, 2011).....	15

Tabelliste

TABELL 1 INFORMANTOVERSIKT	20

Samvirke i beredskaps- og samfunnsikkerhetsarbeid bygger på en tradisjon om å hjelpe hverandre og å utføre viktige handlinger sammen i lokalsamfunnene (Aasland & Braut, 2020, s. 323).

1. Introduksjon

Natt til 30. desember i 2020 opplevde innbyggerne i Gjerdrum kommune noe få hadde sett for seg. Et stort kvikkleireskred tok med seg et flertall av hus og leiligheter og ti personer mistet livet som følge av denne tragiske hendelsen (Norges vassdrag- og energidirektorat, u.å.). Skredet utløste en krevende og langvarig redningsaksjon forbundet med mye usikkerhet (Hovedredningssentralen, 2021). I redningsaksjonen bidro den profesjonelle redningstjenesten, frivillige organisasjoner og Forsvaret for å nevne noen.

Samvirke er et sentralt begrep i beredskapen og redningstjenesten i Norge. Norge er også et land hvor dugnadsånden står sterkt, noe som viser seg i søk- og redningsaksjoner i større og mindre skala (Meld. St.10 (2016-2017)). Kvikkleireskredet på Gjerdrum viste hvordan det norske beredskapssamvirket fungerer på sitt beste, og hvordan slike hendelser tydeliggjør viktigheten av at dagens system. Etter flere store hendelser, blant annet Viking Sky og jordraset på Vassenden i Jølster, har uttrykket «ressursene fant hverandre» dukket opp (Kagge, 2019; Tybring-Gjedde, 2019). Slike hendelser viser viktigheten av at vi har et godt samvirke mellom de involverte aktørene i redningsaksjoner. Mangfoldet av kriser og hendelser som kan oppstå vil ofte kreve en involvering av flere ulike aktører. Ingen aktør i samfunnet vil alene kunne forebygge eller håndtere dette, og det er nettopp derfor beredskapssamvirket er så viktig som det er (Meld. St. 29 (2011-2012)).

De frivillige har en særegen involvering i Norge, både når det gjelder beredskapsfasen, forebygging og i krisehåndtering, noe få andre land har. Frivillige organisasjoner er en stor del av dagens beredskap og har en viktig plass i mange lokalsamfunn. Betydningen de frivillige har i redningstjenesten er anerkjent på alle nivåer i Norge og en redningstjeneste uten de er utenkelig (Nasjonalt redningsfaglig råd, 2018). Frivillige organisasjoner er en ressurs i redningstjenesten og innehar mye lokalkunnskap der de befinner seg, og kan raskt mobilisere både personell og viktig utstyr. Redningstjenesten er uten tvil avhengig av den innsatsen og arbeidet som de frivillige organisasjonene legger ned i samfunnet.

I store hendelser slik som kvikkleireskredet på Gjerdrum og Viking Sky i Hustadvika sto samvirke sterkt. Aktører fra ulike sektorer må under søk- og redningsoperasjoner ofte samarbeide i håndteringen av dynamiske og komplekse hendelser. Til tross for at de kanskje

ikke kjenner til hverandre så godt, må de likevel være effektive da det kan være tidskritiske situasjoner som må håndteres (Seppänen et al., 2013). Hvordan situasjonen oppfattes av enkelte vil i slike tilfeller kunne virke inn på hvordan redningsaksjonen håndteres og gjennomføres. Felles situasjonsforståelse er viktig i samvirkehendelser, men for å oppnå det er det viktig å ha en tilstrekkelig forståelse av situasjonen. Videre kan forskning på området bidra til/med hvordan slike hendelser best kan løses gjennom godt samvirke og felles situasjonsforståelse blant involverte aktører.

Samvirkehendelser kan være utfordrende å håndtere fordi de (1) kan være preget av et stort tidspress og (2) fordi det er et stort antall aktører som er involvert og skal koordineres. Under redningsaksjonen på Gjerdrum var over 1000 personer involvert i arbeidet (Hovedredningssentralen, 2021). Rapporter og evalueringer av flere hendelser, deriblant 22. juli, Viking Sky og kvikkleireskredet på Gjerdrum peker på at det er forbedringspunkter når det gjelder samvirke og utarbeidelsen av felles situasjonsforståelse mellom aktørene (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2020; Hovedredningssentralen, 2021; NOU 2012:14).

Samvirke involverer offentlige og private aktører så vel som frivillige organisasjoner. Aktørene har ulik bakgrunn og erfaring som kan skape utfordringer for felles situasjonsforståelse og krisehåndteringen i sin helhet. Samvirke som arbeidsform er avhengig av at aktører har tillit til hverandre, og tillit blir av noen sett på som selve kjernen i samvirke (Aasland, 2022). Kriser kan kreve rask håndtering og en blir nødt til å stole på at avgjørelsene som blir tatt er forsvarlige til tross for at de tas av ulike aktører. Dette gjør at tillit aktører imellom er en høyst nødvendig faktor. Tillit til hverandre må skapes gjennom felles aksjoner, møter og øvelser (Hovedredningssentralen, 2021).

Formål og problemstilling

Hva slags hendelser vi kan stå ovenfor i framtiden er vanskelig å forutse. Det kan derfor være vanskelig å beregne konsekvensene av hendelsene, så vel som sannsynligheten for at en gitt hendelse kommer til å inntreffe. Få personer hadde sett for seg omfanget av at et boligfelt skulle bli utsatt for et kvikkleireskred slik som på Gjerdrum i 2020. På grunn av blant annet klimaendringer kan det forventes en økning i hendelser så vel som alvorlighetsgraden av hendelser (Nasjonalt redningsfaglig råd, 2018). Dette utfordrer kapasiteten til redningstjenesten og krever at aktørene kjenner til hverandres kapasitet, kompetanse og utstyr og ikke minst hvordan de sammen skal løse oppdrag på best mulig måte.

Felles situasjonsforståelse blant aktører er en viktig faktor for godt samvirke. Samtidig er det i redningsaksjoner som nevnt ofte mange involverte med ulik rolle og erfaring, som igjen kan skape utfordringer mellom aktører i form av kommunikasjonsproblemer og ulik oppfattelse av risiko. For å få til en koordinering av aktørene krever hendelser styring i en eller annen form, eksempelvis sentraliser kommandoledelse eller en mer fleksibel ledelse.

Med dette i baktankene dukker det opp flere spørsmål som er med på å sette grunnlaget for oppgaven; hvordan kan felles situasjonsforståelse bedre samvirke og samvirkeoperasjoner? Hvordan påvirker styringsmodeller samvirke? På hvilken måte virker tillit inn på samvirke? Jeg vil også vite mer om hvordan både situasjonsforståelse, samvirke og styring fungerte under redningsaksjonen etter kvikkleireskredet på Gjerdrum i 2020.

Med bakgrunn i tidligere forskning og det som er presentert over, undersøker jeg i denne studien hvilke styringsmodeller som blir brukt i krisehåndtering, hvordan samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og organiserte frivillige fungerer under krisehåndteringen av naturhendelser eller -katastrofer. Videre undersøker jeg hvordan felles situasjonsforståelse er med på å påvirke samvirke i positiv eller negativ grad, samt hvordan tillit påvirker dette.

Med dette til grunn er følgende problemstilling formulert:

Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse?

For å hjelpe meg i besvarelsen av problemstillingen er har jeg utarbeidet tre forskningsspørsmål (FS):

- FS1: Hvordan fungerer styring av kriser i praksis?

Dette forskningsspørsmålet har til hensikt å undersøke hvordan informantene oppfatter styringen av en krise og hvorvidt det er en enighet i den styringen som brukes. Det finnes modeller for styring som viser en mer hierarkisk og kommandobasert ledelse og det finnes styringsmodeller som tilbyr mer fleksibilitet og tillitsbasert styring. Målet er å undersøke om det som blir gjort i praksis faktisk fungerer, og i hvilken grad det skiller seg fra det som står i teorien. Dette forsøkes besvart ved hjelp av empiri i form av intervjudata, og diskuteres opp mot teorier omhandlet styring i krisesituasjoner.

- FS2: Hvordan skapes felles situasjonsforståelse mellom de ulike aktørene under en krise?

Hendelser lik kvikkleireskredet på Gjerdrum eller skredhendelser som rammer infrastruktur og befolkning er ofte forbundet med høyt tidspres, usikkerhet og betydelig risiko for redningsmannskapene. Det er nærliggende å tro at en felles situasjonsforståelse mellom aktørene vil gi bedre forutsetninger for god krisehåndtering. Dette forskningsspørsmålet har derfor som formål å undersøke hvilke faktorer som er med på å skape situasjonsforståelse mellom forskjellige aktører samt hvilke faktorer som fremmer – eller hemmer – situasjonsforståelsen. Spørsmålet besvares ved i lys av intervjudata sett opp mot Endsley og Garland (2000) og Endsley og Connors (2008) sine teorier om situasjonsforståelse.

- FS:3 Hvilke utfordringer finnes i samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner?

Beredskapssamvirket vi har i Norge kan skape utfordringer mellom aktørene som er involvert. Forskningsspørsmålets formål er å avdekke hvilke utfordringer som finnes i samvirke mellom aktørene, samt komme med forslag til hvordan de kan unngås. Her kommer blant annet tillit inn, en viktig suksessfaktor i samvirke og redningstjenesten.

Tidligere forskning

Hansen og Winsvold (2022) søker i sin rapport, *Fremtidens frivillige beredskap*, å finne svar på ulike spørsmål knyttet til dagens beredskap, hvorvidt samfunnet tåler en økning i antall hendelser i fremtiden og hvilke aktører som blir sett på som de viktigste i tiden som kommer. Funn i rapporten viser at det forventes et økt press på beredskapen og at en oppskalering i ressurser vil være nødvendig i årene som kommer. Det pekes på at det på tvers av sektorer viser seg et behov for bedre samarbeid og øvelser mellom sektorene. Det er kjent at det er blitt en økning i antall søk- og redningsoppdrag de senere årene (Aasland, 2022). Frivillige er ofte en del av slike aksjoner samtidig som de ønsker å være det. Likevel ønsker de å ta mer del i respons- og beredskapsarbeidet. Dette støttes også av Hansen og Winsvold (2022) i deres rapport. Videre sier de i sin rapport at det kan forventes en økning i sannsynligheten for at naturhendelser oppstår som følge av blant annet klimaendringer. Det understrekes at vi i dagens beredskap er nødt til å klare å håndtere hendelser vi enda ikke klarer å se for oss at kommer til å skje, men hvordan skal vi være forberedt på noe vi ikke klarer å forutse? Samvirke fungerer i stor grad bra i dag. Likevel møter en på utfordringer underveis i beredskapsarbeidet. Det vises til at samarbeidet bør bli tettere, mellom kommuner og frivillige samt at det bør gjennomføres mer samøvelser og søkes å få en bedre rolleavklaring (Hansen & Winsvold, 2022).

Rapporten *Delt situasjonsforståelse under søk og redning i nordområdene* til Haugstveit et al. (2016) har som mål å øke kunnskapen når det gjelder hvordan det kan etableres felles situasjonsforståelse mellom sentrale aktører innen søk og redning (SAR) i Nordområdet. Situasjonsforståelse er en sentral del av hvordan søk- og redningsoppdrag håndteres, og felles situasjonsforståelse krever god kommunikasjon og informasjonsflyt mellom aktører. Rapporten skiller mellom (1) teknologiske utfordringer og (2) menneskelige og organisatoriske utfordringer. Av teknologiske utfordringer finner vi blant annet ressursoversikt, talekommunikasjon og kommunikasjonstjenester. Av menneskelige og organisatoriske utfordringer finner vi øvelser, strategisk ansvar for felles situasjonsforståelse og samvirke, rolle- og ansvarsforståelse, ledelse og organisering. Rapporten diskuterer hvordan felles situasjonsforståelse kan etableres mellom aktører knyttet til SAR i Nordområdet. Det vises til at det er ønskelig med felles øvelser mellom etater samt hvem disse øvelsene bør involvere (Haugstveit et al., 2016). Videre i rapporten vises det til hvordan tillit er en fordel for samarbeidet. Tillit er en faktor for å oppnå felles situasjonsforståelse i søk- og redningsoperasjoner.

Laakso og Palomäki (2013) presenterer i sin artikkel, *The importance of a common understanding in emergency management*, viktigheten av en felles forståelse i krisehåndtering. Aktører i krisehåndteringen må ofte fatte beslutninger under høy grad av stress og tidspress. Det argumenteres for at en av grunnene til at en hendelse utvikles fra en mindre til en større krise er på grunn av dårlig kommunikasjon og dårlig informasjonsflyt mellom aktører fra ulike organisasjoner. Aktører fra ulike organisasjoner kommer fra ulike organisasjonskultur og dermed kan kommunikasjon mistolkes eller være mindre effektiv. Det ble gjennomført en Delphi-studie som er en metode hvor kunnskap og forventinger om problemstillingen samles inn ved hjelp av en interaksjonsprosess. Studien involverte 35 ulike organisasjoner hvor resultatene fra studien blant annet viser viktigheten av en felles forståelse i krisesituasjoner (Laakso & Palomäki, 2013). Det ble avdekket problemer både når det gjaldt kommunikasjon i organisasjonens personell og i autoriteter. Kommunikasjonsfeil er et kjent problem hos aktører som kommuniserer på tvers av organisasjonsgrenser (Laakso & Palomäki, 2013). Dette kan resultere i at ekspertisen eller kunnskapen til en organisasjon ikke når dit det er mest bruk for den i krisehåndteringen.

Kort sammenfattet har tidligere forskning identifisert et behov for bedre samvirke mellom aktørene og at vi kan forvente en økning i antall hendelser i årene som kommer. Forskingen har fokusert på temaer som omhandler felles situasjonsforståelse på tvers av aktører og hvilke

utfordringer som finnes i SAR, samt hvordan kommunikasjon kan skape problemer i – og utfordre – krisehåndtering. Det diskuteres i liten grad hvordan styring som blir brukt i krisehåndtering kan påvirke både samvirke og felles situasjonsforståelse blant involverte.

Med bakgrunn i dette blir mitt bidrag en undersøkelse av hvordan styringen i søk- og redningsoppdrag fungerer og hvilke likhetstrekk som finnes når det gjelder de frivillige organisasjonene sin involvering i samvirke slik som studien til Aasland (2022) og Hansen og Winsvold (2022). Dette undersøkes også opp mot felles situasjonsforståelse blant redningsaktører.

Nasjonal krisehåndtering

Samfunnssikkerhet beskrives i Stortingsmelding 17(2001-2002, s. 4) *Samfunnssikkerhet – Veien til et mindre sårbart samfunn* som «den evne samfunnet som sådan har til å opprettholde viktige samfunnsfunksjoner og ivareta borgernes liv, helse og grunnleggende behov under ulike former for påkjenninger». Samfunnssikkerhetsarbeidet er bredt og sammensatt og omfavner en rekke forskjellige aktører fordelt på flere ulike oppgaver (Meld. St.10 (2016-2017)). I Norge er samfunnssikkerhet- og beredskapsarbeidet tuftet på fire grunnleggende prinsipper: ansvar, nærhet, likhet og samvirke. Disse gjelder uavhengig av om det er naturhendelser, ulykker eller sikkerhetspolitiske kriser.

Ansvarsprinsippet går ut på at organisasjonen eller myndigheten som har ansvar for et fagområde i normalsituasjon også har ansvaret under ekstraordinære hendelser (Meld. St.10 (2016-2017)). Dette innebærer blant annet at organisasjonen skal kunne opprettholde viktige funksjoner og oppgaver hvis en ekstraordinær hendelse inntreffer. Organisasjonen har ansvaret for beredskap og håndteringen ved kriser og katastrofer. Likhetsprinsippet innebærer at en organisasjon skal være mest mulig lik under en ekstraordinær hendelse som under normal drift (Engen et al., 2016; Meld. St.10 (2016-2017)). Nærhetsprinsippet handler om at en krise skal håndteres på lavest mulig organisatorisk nivå avhengig av hva slags type krise en står i. Dette begrunnes i at den som har størst nærhet til krisen, har de beste forutsetningene for å forstå og håndtere situasjonen. Det fjerde og siste prinsippet, samvirkeprinsippet ble først presentert i Stortingsmelding 29 (2011-2012) *Samfunnssikkerhet* og går ut på at myndigheter, organisasjoner og etater har et eget ansvar for å tilstrebe best mulig samvirke med aktuelle aktører i forebygging, beredskap og krisehåndtering. Prinsippet skulle sikre en bedre koordinering av redningsinnsatsen mellom offentlige, private og frivillige organisasjoner (Aasland & Braut, 2018). Det kreves at det utvikles former for godt samarbeid

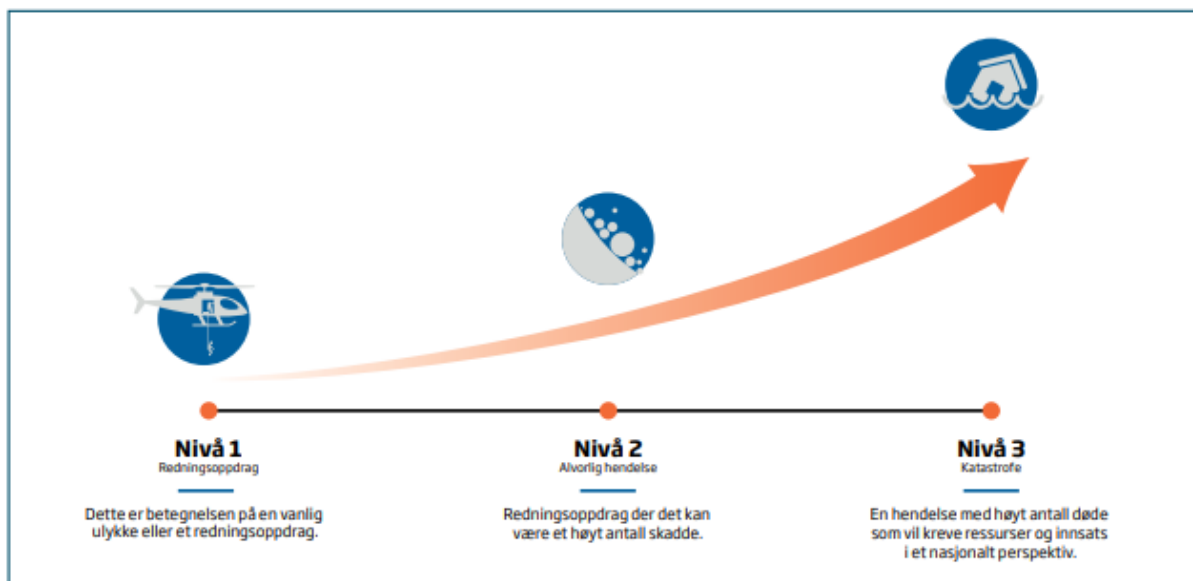
med relevante aktører og felles beredskapsforberedelser – som for eksempel gjennom øvelser, evaluering og læring (Meld. St. 29 (2011-2012)). Samvirkeprinsippet kommer tydelig frem i organiseringen av den norske redningstjenesten (Kristiansen et al., 2017).

Den norske redningstjenesten

I *Nasjonal veileder for planverk og samvirke (2018a)* legges det vekt på samvirkeprinsippet i redningstjenesten. Formålet er å få til en så effektiv og sammensatt redningstjeneste som mulig basert på samvirke mellom aktørene, deriblant offentlige etater og frivillige organisasjoner. Redningstjenesten i Norge utøves som et samvirke mellom ulike aktører. Samvirket mellom offentlige, private og frivillige ressurser er viktige forhold i den norske redningstjenesten (Hovedredningssentralen, 2018b). Hovedredningssentralen (HRS) har det overordnede koordineringsansvaret for redningstjenesten i Norge, og HRS leder dette arbeidet med tilhørende lokale redningssentraler (LRS) under. Den offentlig organiserte redningstjenesten benyttes i tilfeller hvor det ikke er tilstrekkelig med nødetatene, men det kreves ressurser utover disse. Robust infrastruktur, desentralisert bosetting og en relativ liten befolkning gjør at vi har få større hendelser eller kriser (Hovedredningssentralen, 2018b). Når det skal planlegges for fremtidige hendelser må en sikre at planverket er relevant og det må også hentes inn erfaringer fra hendelser utenfor egen landegrense.

Figur 1 – *Nivåer på redningshendelser i Norge* – viser hvilke tre nivåer vi har for redningshendelser her i landet. Dette inkluderer redningsoppdrag, alvorlig hendelse og katastrofe.

Nivå 1 – redningsoppdrag – er de vanlige hendelsene eller redningsoppdrag. Slike hendelser håndteres rutinemessig og er ikke av et slikt omfang eller kompleksitet at de krever ekstra ressurser ut over de som normalt er med. *Nivå 2 – alvorlig hendelse* er noe vanskelig å definere, men betegnelsen brukes ved redningsoppdrag som involverer mange skadde, en kompleks evakueringssituasjon, eller hendelser som krever bistand utover ressursene som befinner seg i det aktuelle området. *Nivå tre – katastrofe* – blir betegnet som en hendelse som krever ressurser og innsats i et nasjonalt perspektiv og har ofte et høyt antall døde. Slike hendelser er svært krevende fordi de krever mye av de involverte både med tanke på tid og oppfølging i etterkant (Hovedredningssentralen, 2018a).

Figur 1 – Nivåer på redningshendelser i Norge (Hovedredningssentralen, 2018a)

Denne studien fokuserer til dels på nivå 3 – Katastrofe – når det gjelder omfanget av kvikkleireskredet på Gjerdrum, men undersøker også hvordan samvirke og søk- og redningsoppdrag fungerer på generelt plan.

Studiens struktur

I kapittel 2 presenteres den teoretiske tilnærmingen for oppgaven. Her fremlegges sentrale begreper og det teoretiske rammeverket som anvendes etter hvert i diskusjonen av problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål.. Kapittel 3 presenterer studiens metode, forskningstilnærming og forskningsetiske og metodiske vurderinger, eksempelvis reliabilitet og validitet. I kapittel 4 legges studiens empiriske funn frem. Denne delen er strukturert etter studiens forskningsspørsmål og vil senere bli brukt i diskusjonen. Kapittel 5 diskuterer studiens funn opp mot tidligere forskning og det teoretiske rammeverket som ble presentert i kapittel 2 og setter grunnlaget for besvarelsen av oppgavens problemstilling i kapittel 6, konklusjon. Til slutt reflekteres det over begrensninger ved studien i kapittel 7 og jeg kommer med forslag til videre forskning i kapittel 8.

2. Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet presenteres det teoretiske rammeverket for oppgaven. Først presenteres ulike modeller for styring i krisehåndtering. Videre presenteres situasjonsforståelse og til slutt presenteres samvirke og tillit i samvirke. Samvirke lar seg vanskelig oversette til kun ett begrep på engelsk. Til dette formålet har jeg derfor likestilt samvirke med det engelske begrepet *collaboration*.

Styring i krisehåndtering

Et viktig formål med beredskapsplaner er å definere ansvarsområder, roller og oppgaver dersom det skulle oppstå en krisesituasjon. I tilfeller hvor flere organisasjoner er involvert og det oppstår et tverrsektorielt samarbeid må det defineres hvem som har ansvar for hvilke oppgaver (Pursiainen, 2017). I uventede hendelser hvor konsekvensene rundt hendelsen er ukjente kan det være vanskelig å tydelig velge ut ansvarlige personer. Kriser kan styres på ulike måter. Et spørsmål som kan oppstå er hvorvidt en bør ha en hierarkisk eller en mer fleksibel organisasjon under en krise. Det kan gjøres på en hierarkisk måte (top-down tilnærming), en ikke-hierarkisk måte (bottom-up tilnærming) eller en måte midt imellom. Jeg vil i det følgende gå nærmere inn på hvordan kriser kan styres og hva som fungerer i ulike situasjoner.

Forskere har diskutert hvordan effektiviteten i krisehåndtering kan relateres tilbake til styringsmodeller som blir brukt (Groenendaal et al., 2013). Særlig er det satt søkelys på to modeller; «command and control» og «coordination». Førstnevnte er en modell for styring med en hierarkisk struktur. Det argumenteres for å ha en modell med hierarkisk struktur og kommando for å sikre mer effektivitet i responsen, samtidig som en midlertidig sentraliserer ledelsen til enkelte medlemmer i ulike organisasjoner (Buck et al., 2006; Groenendaal et al., 2013; Moynihan, 2009). På en annen side argumenteres det for en såkalt coordination-modell som ser nytten av desentralisert beslutningstaking fremfor sentralisert ledelse. Denne modellen fokuserer særlig på samarbeid (cooperation), fleksibilitet og initiativ blant aktørene som er med i krisehåndteringen enten de er offentlige aktører, frivillige aktører eller nødetater (Comfort, 2007; Groenendaal et al., 2013). Effektivt samarbeid mellom aktørene sikres gjennom koordinering.

På tross av vesentlige forskjeller mellom command and control- modellen og coordination-modellen, finnes det enkelte likheter. Begge modellene har en felles antakelse om at det kreves sentral koordinering for å oppnå et godt samvirke. Det antas også at uavhengig av modell, så vil ledere på ulike hierarkiske nivåer i løpet av noen timer kunne få kontroll over organisasjoner som er med i krisehåndteringen av større hendelser. Dette fordi koordinering blir sett på som en lederfunksjon (Groenendaal et al., 2013)

Command and control-ledelse kritiseres for at den er for rigid og sentralisert. Et slikt system er lite fleksibelt, tungvint og er vanskeligere å tilpasses situasjoner som innebærer usikkerhet og rask endring (Waugh Jr, 2009). Krisehåndteringen som følge av orkanen Katarina i USA

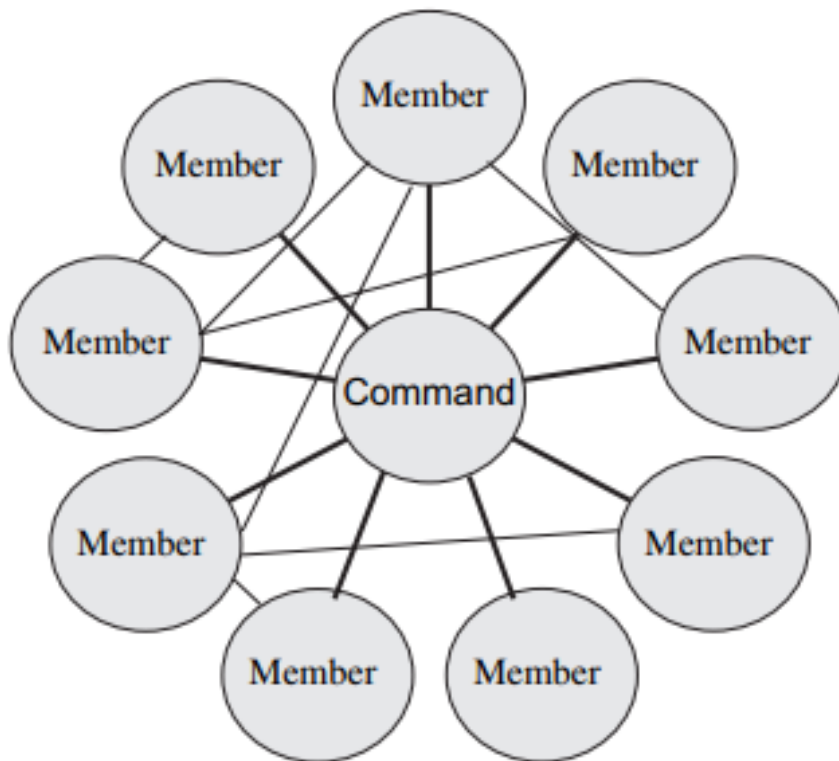
fikk mye kritikk. Blant annet bar beslutningstakingen preg av å være for sentralisert og det var dårlig kommunikasjon, som igjen resulterte i manglende forståelse av situasjonen (Moynihan, 2009; Waugh Jr, 2009). Det sies at problemer med slik ledelse eller modeller er at beslutningene som blir tatt, ikke blir tatt av aktører som er på hendelsesstedet. I stedet må beslutningene kommuniseres ut til respektive aktørene som er involvert i redningsarbeidet på stedet (Waugh Jr, 2009). Dette resulterer i at kommunikasjonen må gjennom flere ledd og gjør at viktig informasjon kan gå tapt eller det oppstår problemer underveis.

I nasjonal krisehåndtering håndteres kriser ut fra fire ulike prinsipper; ansvar-, nærhet-, likhet-, og samvirkeprinsippet (Engen et al., 2016; Furevik, 2017; Meld. St.10 (2016-2017)). Dette systemet gir aktørene mer fleksibilitet og tillater ad hoc-styring. Aktørene jobber mer ad hoc enn i land hvor styringen baserer seg mer på det tradisjonelle command and control-systemet, slik som for eksempel i Kina. Kina baserer seg på et enhetlig system med hierarkisk organisering (Pursiainen, 2017). Krisehåndteringen og nødvendig respons avhenger av krisens omfang og lokasjon, men uavhengig av dette er aktørene i krisesituasjoner underlagt enhetlig styring fra de lokale styringsmaktene. Command and control-systemet, eller troen på at det fungerer, kan styrkes i tilfeller hvor en mener at kriser bør styres av en krisestab som ledes av de høyeste lederne fra de ulike organisasjonene eller aktørene (Pursiainen, 2017). Det finnes også standarder (ISO 2007) som viser til viktigheten av at blant annet toppledelsen er med i håndteringen.

Command and control-systemet kritiseres for at det er for rigid og hierarkisk strukturert (Groenendaal et al., 2013; Pursiainen, 2017). Det diskuteres at en bør ha en tilnærming som er mer fleksibel og som tillater ad hoc-styring. Imidlertid er en svakhet ved denne typen styring at den kan virke demotiverende på aktører som jobber med det til daglig og videre føre til dårligere forebyggende og forberedende tiltak i forkant av en krise (Pursiainen, 2017).

En modell som kalles «network management» kan plasseres mellom command and control og ad hoc styring (Pursiainen, 2017). Network management legger til grunn en beslutningstaking som er mer åpen og horisontal. Denne tilnærmingen krever at det er en form for koordinering og forhandling som omhandler forpliktelser, ansvar og tillit (Pursiainen, 2017). En slik tilnærming tillater «lokal» respons i tilfeller som krever at beslutninger tas raskt, og som dermed heller ikke kan vente på godkjenning fra ledelse høyere opp i kjeden (Drennan et al., 2015). En slik modell kan fremstilles mer som et nettverk, som likevel har en sentralisert styring (Moynihan, 2009). Leder eller innsatsleder er i midten av nettverket omgitt av aktører

eller organisasjoner som jobber på tvers av hverandre. En illustrasjon av dette vises i *figur 2 – Network management* under.

Figur 2 – Network management (Moynihan, 2009)

Situasjonsforståelse

Situasjonsforståelse handler i stor grad om å vite hva som foregår rundt en, og er et viktig aspekt ved menneskers beslutningstaking. Enkelte mennesker trenger situasjonsforståelse i spesifikke situasjoner. Situasjonsforståelse hos en person vil i slike tilfeller være knyttet til mål og beslutninger ved denne situasjonen (Endsley & Garland, 2000).

Situasjonsforståelse kan defineres på følgende måte: «the perception of the elements in the environment within a volume of time and space, the comprehension of their meaning and the projection of their status in the near future» (Endsley 1988, s. 97 i Endsley & Garland, 2000, s. 5). Med denne definisjonen i grunn kan situasjonsforståelse videre deles inn i tre forskjellige nivåer; (1) persepsjon, (2) forståelse og (3) projeksjon (Endsley & Connors, 2008). Vi ser samspillet mellom disse i figur 2.

Figur 3 – Nivåer av situasjonsforståelse (Endsley & Connors, 2008)

Nivå 1: Persepsjon. Noe av det mest grunnleggende i dannelsen av situasjonsforståelse er persepsjon, altså hvordan en oppfatter omgivelsene rundt seg. Det kan være lyder fra en alarm, lukten av noe som brenner, eller andre elementer som er med på å danne en forståelse av situasjonen (Endsley & Connors, 2008; Endsley & Garland, 2000).

Nivå 2: Forståelse. Situasjonsforståelse handler ikke kun om persepsjon og oppfattelsen av situasjonen en står i, men også hvordan en kan kombinere, tolke, lagre og beholde den informasjonen en kommer over. Det handler om hvordan ulik informasjon integreres og hvorvidt informasjonen er relevant i oppnåelsen av en person sine mål i situasjonen (Endsley & Garland, 2000). Personer som har god kjennskap til dette nivået av situasjonsforståelse, evner å vurdere hvilken effekt noe vil ha på en hendelse eller et system.

Nivå 3: Projeksjon. Det øverste nivået i situasjonsforståelse handler om evnen til å klare å forutse hva som kan skje videre i en gitt situasjon, og hvordan dette vil kunne påvirke situasjonen. Nivået 3 gir beslutningstakere mulighet til å fungere på en effektiv måte til tross for at situasjonen de er i kan være både kompleks og utfordrende (Endsley & Connors, 2008). Dette kan videre påvirke beslutningstakingen på en positiv måte (Endsley & Garland, 2000).

Tid er et viktig aspekt av situasjonsforståelse, både når det gjelder oppfatningen av tid og den tidsmessige dynamikken (Endsley & Garland, 2000). En del av situasjonsforståelse handler om å forstå hvor mye tid en har inntil en hendelse eskalerer eller en beslutning må være tatt. Samtidig er tid et viktig aspekt ved en situasjons dynamiske aspekt ved at en situasjon er under konstant endring. Dette gjør at beslutningstakere på nivå 3 av situasjonsforståelse hele tiden må vurdere hvordan situasjonen de står i kan endre seg i nær fremtid og om det må fattes tiltak knyttet til dette (Endsley & Connors, 2008). De må konstant tilpasse seg situasjonen på nytt slik at deres situasjonsforståelse ikke er utdatert eller unøyaktig (Endsley & Garland, 2000).

Felles situasjonsforståelse gir aktører fra ulike team muligheten til effektivt å koordinere arbeidet de gjør ved at de er i stand til å forstå hva som skjer i situasjonen, tolk hva andre gjør samt forutse hva som kan skje videre (Roth et al., 2006). Gjennom felles situasjonsforståelse kan de ulike aktørene bedre hjelpe til og støtte hverandre slik at koordineringen og håndteringen av hendelser går mer effektivt. På en annen side kan uriktige eller feil antakelser føre til en svekkelse i kommunikasjon og koordinering om igjen resulterer i manglende felles situasjonsforståelse.

Samvirke

Samvirke kan defineres som «[...] i hvilken grad beredskapsaktørene i beredskapsnettverket standardiserer, planlegger og tilpasser sine verdiskapende aktiviteter knyttet til fremføring (og tilbakeføring) av beredskapsressurser og skadebegrensning på skadestedet» (Hammervoll, 2014, s. 96). Samvirke som prinsipp ble først introdusert i rednings- og beredskapsarbeidet i Norge på 1960-tallet i forbindelse med organiseringen av redningstjenesten (Aasland & Braut, 2018). Samvirkeprinsippet omhandler at rednings- og beredskapsarbeidet er organisert som et samvirke mellom offentlige etater, private og frivillige organisasjoner. Det er politiet som koordinerer samvirkehendelser, men alle har et selvstendig ansvar for å sikre best mulig samvirke. Det pekes på at for å få til et godt samvirke mellom aktører må en utnytte den kompetansen og de ressursene de ulike beredskapsaktørene selv innehar (Aasland & Braut, 2018, 2020).

Samfunnet øker stadig i kompleksitet samtidig som ulike sektorer blir mer avhengig av hverandre. Dette har resultert i et større behov for samarbeid på tvers av ansvarsområder, både i det forebyggende beredskapsarbeidet og i krisehåndteringsarbeidet (Meld. St. 29 (2011-2012)). Erfaringer fra tidligere hendelser har vist det nødvendig med mer samordning og samhandling mellom aktører både før, under og etter en krise. Manglende samvirke kan føre til tregere beslutningstaking og asymmetri i informasjonsflyt (Berlin & Carlstrom, 2011; Scholtens, 2008).

Samvirke(prinsippet) ble i stor grad løftet fram etter terrorhandlingene 22. juli 2011 (Aasland & Braut, 2018). Til da hadde samfunnssikkerhetsarbeidet i landet vært basert på grunnprinsippene ansvar, nærhet og likhet, som ble presentert i *delkapittelet nasjonal krisehåndtering*. Disse prinsippene har vist seg å være gode verktøy i arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap, men de tar i liten grad fro seg viktigheten av et godt samvirke mellom ulike aktører. Ved å implementere samvirke som et prinsipp i

samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet vil en få et prinsipp som er gjennomgående uavhengig av hvilken type krise eller katastrofe en står i.

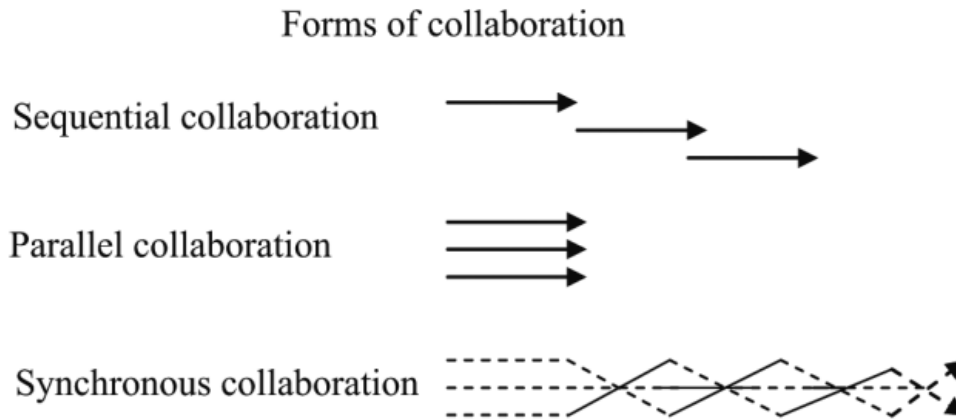
Samvirke kan variere noe i meningsinnholdet. Ifølge Aasland og Braut (2018) kan samvirke ses på både som en organisasjon og som et prinsipp for å samhandle og samarbeide om å håndtere hendelser. Likevel er samvirke noe mer enn bare samarbeid; det dreier seg om verdier, tillit og forståelse og lar seg vanskelig tilpasse organisasjonsskjemaer (Aasland & Braut, 2018).

Samvirke er et unikt prinsipp for Norge (Hovedredningsentralen, 2018a; Aasland, 2022; Aasland & Braut, 2018). Å oversette samvirke til engelsk er vanskelig å få til med bare ett ord. På engelsk eksisterer det derimot flere begreper som til en viss grad omhandler det samme, men som likevel ikke direkte kan oversettes til samvirke på norsk. I engelsken finner vi de såkalte «four C's» eller de fire C'ene; *communication*, *coordination*, *cooperation* and *collaboration*. Disse begrepene kan sies å være nært knyttet til det vi i Norge refererer til som samvirke (Martin et al., 2016). *Communication* handler om å overføre informasjon eller en melding fra en organisasjon til en annen organisasjon eller en del av en organisasjon (Kapucu, 2006a, 2006b i Martin et al., 2016). *Coordination* kan sies å være samarbeidsprosessen hvor organisasjoner tilpasser sine handlinger opp mot andre organisasjoners handlinger for å nå et felles mål (Martin et al., 2016). *Cooperation* betyr i grunn det man kan dele ordet opp i 'co' 'operation', altså å handle sammen i oppnåelsen av et felles mål. Til slutt kan *collaboration* ifølge Bryson et al. (2006, s. 44) defineres som «the linking or sharing of information, resources, activities, and capabilities by organizations in two or more sectors to achieve jointly an outcome that could not be achieved by organizations in one sector separately»:

Alle disse fire begrepene er med på å bygge et samvirke mellom aktører og organisasjoner. Kommunikasjon er et essensielt element da aktørene må kunne kommuniserer med hverandre på tvers av organisasjoner.

Ulike former for samvirke

Det kan skilles mellom ulike former for samvirke; sekvensielt samvirke, parallelt samvirke og synkront samvirke (Kristiansen et al., 2017). Samvirke kan være enkle former for samarbeid eller det kan være mer komplekst med flere aktører involvert. En illustrasjon av dette vises i *figur 4 - Former for samvirke*.

Figur 4 – Former for samvirke (Berlin & Carlstrom, 2011)

Sekvensielt samvirke foregår ved at en aktør håndterer hendelsen først, mens andre aktører venter i bakgrunnen til de kan komme inn. Det fungerer som en slags turordning hvor de forskjellige aktørene utfører sine respektive oppgaver på ulike tidspunkt (Berlin & Carlstrom, 2011). Dette er en enklere form for samvirke sett opp mot synkront samvirke. En fordel med sekvensielt samvirke kan være at det ikke utfordrer allerede etablerte praksiser, og på den måten blir det en relativt stabil form for samvirke (Berlin & Carlstrom, 2011).

Parallelt samvirke er det neste nivået, etter sekvensielt samvirke. Dette innebærer et samvirke hvor flere aktører jobber med egne oppgaver parallelt med andre aktører, men de tar likevel hensyn til hverandre og gir rom for hverandre (Kristiansen et al., 2017). Denne formen for samvirke er mer avansert enn den foregående, men det skal likevel mer til for å få et utmerket samvirke mellom aktørene (Berlin & Carlstrom, 2011). På grunn av oppsettet til denne formen for samvirke er det ikke et tverrsektorielt samarbeid hvor en aktør fra en organisasjon hjelper til hos en annen.

Synkront samvirke er den siste og mest krevende formen av samvirke (Kristiansen et al., 2017). Her må aktørene avvike fra egne oppgaver og kompetanse for å oppnå en normalisering av situasjonen. Oppgavene som gjøres utføres på samme tid slik som i parallelt samvirke, men aktørene må i tillegg veksle mellom oppgavene (Berlin & Carlstrom, 2011). Om nødvendig dekker aktørene hverandres oppgaver. Det blir ikke et fokus på å utføre bare sine egne oppgaver, men aktørene tilbyr en fleksibilitet i håndteringen av situasjonen og evner å raskt omfordele ressurser.

Tillit i samvirke

Til tross for at aktørene ikke nødvendigvis er en del av samme systemet i det daglige er det avgjørende at aktører har tillit til hverandre i krisehåndtering (Aasland & Braut, 2018). «Tillit gjør at man er villig til å overlate noe av betydning for en selv til en annen person» (Baier, 1986, Skirbekk, 1999 i Skirbekk, 2012, s. 18). Tillit kan ses på både som et middel for å oppnå samvirke ved å legge til rette for det, samtidig som det kan ses på som et slags lim for å holde samvirke sammen (Bryson et al., 2006; Eriksen, 2012) . Tillit er en forutsetning og en basis for at et samarbeid skal kunne fungere, og må hele tiden opprettholdes og bygges gjennom samvirke/ samhandling (Eriksen, 2012).

Opprettholdelsen og byggingen av tillit kan blant annet gjennomføres med god og åpen kommunikasjon, med en vilje til deling av informasjon, kunnskap og oppfølging. Tillit består av en blanding av kunnskap og ignoranse, der mistilliten reduseres når kunnskapen økes (Eriksen, 2012). Ved at de forskjellige aktørene har kunnskap og kompetanse om hva de andre kan, vil tilliten mellom aktørene kunne øke (Bryson et al., 2006; Hovedredningssentralen, 2021).

Likeså kan tilliten svekkes gjennom manglende handling eller manglende evne til å følge opp. En svekket tillit kan føre til at roller og ansvarsområder føles uklare, informasjonsinnhenting blir tidkrevende, og skaper utfordringer for en felles situasjonsforståelse (Aasland, 2022)

3. Metode

I dette kapitlet redegjøres det for metoden og den metodiske fremgangsmåten som er brukt for oppgaven. Dette har satt grunnlaget for den empiriske datainnsamlingen. I slutten av kapitlet gjøres det vurderinger av metodiske utfordringer, validitet og reliabilitet samt etiske overveielser knyttet til studien.

Valg av forskningsstrategi

Det skilles mellom to ulike forskningsstrategier; kvantitativ metode og kvalitativ metode. Førstnevnte gir data i form av målbare enheter til forskjell fra kvalitativ metode som søker å fange opp meninger og opplevelser som ikke lar seg tallfeste på noen måte (Dalland, 2012). Hvilken måte en velger avhenger av hva en ønsker å finne svar på. Med bakgrunn i denne studiens tematikk og problemstilling, som søker å finne svar på spørsmål knyttet til styring under kriser og felles situasjonsforståelse, har jeg valgt å bruke en kvalitativ forskningsstrategi. Denne metoden gir meg muligheten til å få mye og dyp informasjon på temaene jeg undersøker fra et lite antall respondenter eller informanter (Ringdal, 2018). Jeg har hatt til hensikt å undersøke de involverte aktørene sin subjektive mening og deres opplevelse av situasjonsforståelse i krisesituasjoner. Med denne tilnærmingen får jeg mulighet til å tilføre ny kunnskap til forskningsområdet.

En deduktiv og induktiv strategi er to ytterpunkter i hva slags tilnærming man kan ha til et datamateriale. Mens en deduktiv strategi har fastsatte kodinger og kategoriseringer før datainnsamlingen gjøres, vil en induktiv strategi være mer drevet mot at datamaterialet styrer kodingen og kategoriseringen (Nilssen, 2012). I en induktiv strategi vil forskeren prøve å kode data for å identifisere mønstre, og prøve å forklare disse mønstrene (Kvale & Brinkmann, 2015). Denne studien heller mest mot en induktiv forskningsstrategi, der det er brukt åpen koding til å klassifisere mønstre i datamaterialet. Gjennom en induktiv analyse vil jeg som forsker ønske å få tak i hvordan menneskene konstruerer verden rundt seg, deres situasjonsforståelse. Postholm og Jacobsen (2018) understreker at kategoriseringen og kodingen som gjøres, kommer som et resultat av kunnskap og teori du har kjennskap til fra før, og dermed kan ikke strategien være rent deduktivt eller induktivt. Forskingen som gjøres vil alltid være påvirket av ulike indre verdier, og aldri helt objektiv, selv om man som forsker bør etterstrebe denne bevisstheten over egen subjektivitet.

Forskningsdesign

En kan skille på case-studier som studieobjekt og som forskningsdesign (Johannessen et al., 2021). For denne studien har jeg benyttet en casestudie som forskningsdesign. Dette innebærer en prosess hvor jeg har utarbeidet en problemstilling, valgt en case med tilhørende informanter til datainnsamlingen og til slutt analyserer og tolker denne dataen. En casestudie kjennetegnes ved at den går i dybden på en eller flere små caser for å få en så bra forståelse av den casen som mulig (Silverman, 2010). Ganske tidlig i prosjektet hadde jeg et ønske om å bruke kvikkleirskredet i Gjerdrum som en case for denne studien og videre intervju personer som var direkte involvert i redningsarbeidet. Tidlig i studien bør det settes noen rammer for hva man ønsker å undersøke innad i casen. Jeg har undersøkt hvordan situasjonsforståelse og styring påvirker krisehåndteringen. Med casestudie får jeg et dypere innblikk i en spesiell hendelse eller situasjon og kan undersøke noe som muligens ikke hadde vært mulig ellers (Johannessen et al., 2021).

Datainnsamling

Datainnsamlingen i denne studien baserer på primærdata innhentet gjennom intervjuer med sju informanter. Informanter brukes i denne sammenheng som personene som deltok i intervjuene.

Kvalitativt intervju

Det er i studien blitt gjennomført kvalitative intervjuer, nærmere bestemt semistrukturerte intervju. Ved å benytte intervju får jeg en unik tilgang på kunnskap og personers sin opplevelse av en gitt hendelse eller situasjon (Tangaard & Brinkmann, 2012). Gjennom intervjuet får jeg et innblikk i informantenes egne perspektiver når det gjelder styring under kriser og hvordan felles situasjonsforståelse best kan oppnås. Med spørsmål som er fleksible og åpne gir det meg et bedre grunnlag for ny informasjon, men ved at ikke alle informantene får samme spørsmål vil det kunne svekke muligheten til sammenligning til en viss grad (Ringdal, 2018). Et semistrukturert intervju foregår som en menneskelig interaksjon mellom den som leder intervjuet og informanten, den som kommer med svar (Tangaard & Brinkmann, 2012).

Det ble i forkant av intervjuene utformet en intervjuguide som satt klare rammer for hva jeg ønsket å finne svar på gjennom intervjuene. Spørsmålene ble utformet og strukturert med utgangspunkt i studiens problemstilling og forskningsspørsmål samt det teoretiske rammeverket som er benyttet. Med et semistrukturert intervju ble det i tillegg fulgt opp med

oppfølgingsspørsmål underveis, der jeg det som relevant med oppfølgingsspørsmål eller hvis informanten ikke hadde gitt svar på temaet gjennom andre spørsmål (Ringdal, 2018). Den samme intervjuguiden satt utgangspunkt for alle intervjuene, men det ble gjort enkelte endringer i ordlyden på noen av spørsmålene. Dette ble gjort for å best mulig tilpasse spørsmålene til hver enkelt informant og organisasjonen hen representerte. For eksempel var ikke alle spørsmålene like relevant å stille informanten fra kommunen som de var til informantene som representerte nødetater.

I forkant av hvert intervju fikk informantene tilsendt et informasjonsskriv (vedlegg A), som blant annet forklarte formålet med studien og hva det innebar for informantene og delta, samt at de ville bli holdt anonyme gjennom oppgaven. Hver informant ble bedt om å bekrefte per e-post at de samtykket til å delta i intervjuet og godtok at informasjonen de ga kunne brukes i studien, selv om det i informasjonsskrivet fremkommer at ved å delta samtykker de til dette. Intervjuene ble gjennomført individuelt med informantene over Microsoft Teams av praktiske hensyn og fordi informanter og forskers lokasjon var i forskjellig del av landet. Å holde intervjuene ansikt til ansikt vil ha sine fordeler fordi man får en mer personlig kontakt i intervjusettingen og det er lettere å uttrykke seg selv med bruk av kroppsspråk (Thagaard, 2018). Likevel mener jeg at digitalt via videolenke er en bedre løsning enn å gjennomføre per telefon da jeg til en viss grad kan se intervjupersonens kroppsspråk og uttrykksmåte. Ved å gjennomføre alle intervjuene på samme måte sikrer jeg også at de ble gjennomført under like omstendigheter.

I tillegg til at informasjonsskrivet ble sendt ut i forkant fikk informantene også mulighet til å få tilsendt intervjuguiden dersom dette var ønskelig. Flere benyttet seg av dette. Å få tilsendt spørsmålene på forhånd kan ha både fordeler og bakdelers ved seg. Informantene kan lettere forberede seg på intervjuet ved at de får tilsendt spørsmålene på forhånd, og dermed kan også svarene bli mer utfyllende. Samtidig er det viktig å ha i bakhodet at svarene nødvendigvis ikke er like ærlige eller er utelukkende informantens egne tanker, fordi det gir informanten mulighet til å diskutere spørsmålene med andre og dermed få innspill fra dem. Svarene som blir gitt vil derfor kunne være farget av en person utenfor intervjuet. For å sikre at det som ble presentert i empirikapittelet ikke hadde feil eller uklarheter fikk de informantene som ønsket, mulighet til å lese igjennom (Postholm, 2010). Silverman (2010) refererer til dette som *respondent validation*. Fire av sju informanter fikk tilsendt empirikapittelet, men det ble ikke gjort noen endringer.

Samtlige av intervjuene ble gjennomført som individuelle intervjuer fremfor bruk av gruppeintervjuer. Jeg ønsker å få fram informantenes egne meninger på fenomenet jeg undersøker. Ved bruk av fokusgruppeintervju tillater man seg å observere gruppens interaksjoner og diskusjoner som en helhet (Berg & Lune, 2012). Dataen som innhentes blir sett på som kun én enhet data, ikke som for eksempel sju individuelle enheter. Det fokuseres mer på gruppedynamikken. Å benytte individuelle intervjuer ga meg muligheten til å få hver enkelt informant sin subjektive mening og fortolkning uten påvirkning fra andre informanter (Skilbrei, 2019).

Utvalg av informanter

Informantene i denne studien er strategisk valgt heller enn et tilfeldig utvalg. Jeg har valgt å gjøre et strategisk utvalg fordi jeg ønsket å snakke med beredskapsaktører som har kunnskap innenfor tema på oppgaven og som kan ha noe spesielt å bidra med i studien, som andre informanter ikke kunne ha gitt meg svar på. Det var viktig for meg å få informanter fra både offentlig redningstjeneste og nødetater samt frivillige organisasjoner. Dette begrunnes i at jeg ville få et større perspektiv på det området jeg ønsket svar på. Samtidig ønsket jeg å undersøke en spesifikk hendelse og jeg ønsket informanter som var involvert i hendelsen – nærmere bestemt kvikkleireskredet på Gjerdrum i 2020. Ved å benytte et strategisk utvalg velger jeg personer jeg mener har noe spesielt å fortelle om akkurat den hendelsen jeg har valgt å undersøke (Dalland, 2012). Totalt intervjuet jeg sju personer. Tabell 1 under viser informantoversikt og fordeling av informanter.

Tabell 1 Informantoversikt

Informantoversikt

<i>Enhet</i>	Informant	Kode
<i>Kommune</i>	Gjerdrum	K
	Røde kors hjelpekorps	RKH1
<i>Frivillige organisasjoner</i>	Røde kors hjelpekorps	RKH2
	Norsk folkehjelp sanitet	NFS1
	Norsk folkehjelp sanitet	NFS2
	Oslo politidistrikt	PO
<i>Politiet</i>		

Jeg hadde et ønske om å få tak i enda en informant fra politiet, gjerne innsatsleder, men dette lot seg ikke gjøre. En innstasleder kunne hatt mye nyttig informasjon i forhold til studiens problemstilling i tillegg til at innsatsleder også er tett knyttet opp mot frivillige organisasjoner. Dette kan ses på som en begrensning ved studiet. Likevel er en fordel med et lavt antall informanter at jeg grundig får analysert innsamlet data. Med mange informanter vil kanskje mengden data bli for mye til at jeg klarer å gjennomanalysere det på en god måte, som igjen kan resultere i en ikke nyskapende analyse eller fortolkning av materialet (Tangaard & Brinkmann, 2012). Jeg har også tatt i betraktning hvor mange intervjuer det er realistisk for meg selv å gjennomføre, transkribere og analysere. Det var derfor mer hensiktsmessig få ha færre intervjuer som jeg får brukt på en relevant og god måte, heller enn at jeg får masse data jeg i større eller mindre grad ikke får brukte fordi de ikke er relevant nok til problemstillingen.

Analyse og strukturering av data

Samtlige intervjuer ble transkribert og gjennomgått for å redusere mengden data. I struktureringen av dataanalysen ble intervjuguiden brukt som utgangspunkt siden den var utarbeidet med utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Dette gjorde det lettere å holde oversikt når dataen skulle kategoriseres/ organiseres. I et eget dokument ble intervju spørsmålene lagt inn, og videre ble svarene fra intervjuene lagt inn under hvert spørsmål (Johannessen et al., 2021). Svarene til hver enkelt informant ble så sammenlignet. Funnene ble til slutt strukturert og skrevet etter forskningsspørsmålene og dette dannet grunnlaget for empirikapittelet til oppgaven.

Forskningsetikk og metodiske vurderinger

Reliabilitet

Reliabilitet handler om hvorvidt resultatene fra studien er pålitelige (Postholm, 2010). Ofte går dette ut på om resultatene kan reproduseres og gjentas. At jeg har valgt å gjennomføre individuelle intervjuer fremfor gruppebaserte intervjuer kan gi utslag dersom en annen forsker gjennomfører samme prosjekt med gruppeintervjuer. I grupper vil informantenes svar kunne bli påvirket av hverandres perspektiver og refleksjoner (Skilbrei, 2019). På en annen side vil det i kvalitativ forskning være vanskelig å unngå at resultater gjort av to forskjellige forskere blir ulikt fordi det benyttes ulike datainnsamlingsteknikk og forsker preges av egne erfaring og bakgrunn (Johannessen et al., 2021).

Reliabilitet i en studie kan styrkes ved å gjøre forskningsprosessen så transparent som mulig, altså ved at jeg som forsker gir en grundig beskrivelser av forskningsstrategi og analysemetoder (Thagaard, 2018). Dette vil kunne hjelpe en annen forsker med å vurdere forskningsprosessen jeg har gjort.

I følge Thagaard (2018) kan reliabilitet i en studie styrkes ved at man er flere som jobber sammen. I mitt tilfelle har jeg jobbet på egenhånd, men jeg benyttet det som kalles for *respondent validation* hvor informantene fikk mulighet å se over empirikapittelet (Silverman, 2010).

Det er flere faktorer som kan true påliteligheten når det gjennomføres intervju. En faktor kan være at informantene husker de positive hendelsene og utfallene mer enn de negative, og at de negative hendelsene dermed blir undertrykt og underkommunisert (Postholm, 2010). En annen faktor kan være at informantene har et behov for positiv selvrepresentasjon, og fremstiller hendelsene i positiv favør for en selv.

Validitet

Validitet i forskning handler om hvorvidt studien måler det man ønsker å måle og videre i hvilken grad den metodiske fremgangsmåten undersøker det den er ment å undersøke (Kvale & Brinkmann, 2015).

I valg av informanter var det grunnleggende å velge noen som var involvert i redningsarbeidet etter kvikkleireskredet på Gjerdrum. Informantenes bakgrunn og kunnskap gjorde dermed at de var relevante for å gi denne studien godt og gyldig datamateriale. Intervjuguiden ble formulert på en slik måte at jeg unngikk å stille ja/nei spørsmål, eller ledende spørsmål, for å unngå å påvirke informantenes svar. I tillegg ble informantene i ettertid gitt en mulighet til å lese gjennom kapitelet som omhandler empiri, for å gi de mulighet til å rette opp i sitater eller utsagn. Dette vil være med på å styrke gyldigheten til studien.

Tidligere forskning som er gjort på området er undersøkt og gjort rede for. Dette kan sees på som en styrke til validiteten av oppgaven. Ved å bruke forskningen som et sammenligningsgrunnlag kan det bekrefte eller avkrefte mine funn (Thagaard, 2018).

Ukontrollert subjektivitet kan også være en trussel mot validitet. I analyse av de transkriberte intervjuene, er det lett å notere eksempler som man mener er representative, men «glemmer» å notere seg motsatte eller tvetydige funn (Postholm, 2010). Jeg har etter beste evne vært så

metodisk nøyaktig for å få tak i helheten av intervjuene, og prøvd å ikke være påvirket av forventninger eller ytre påvirkninger.

Etiske overveielser

At personvernet til informantene har blitt ivaretatt på en god måte har vært viktig for meg i hele prosessen. Dette har jeg tatt høyde for når det gjelder forskningsetiske retningslinjer for studien. Informantene har gjennom hele prosessen blitt anonymisert og de er representert med hver sin særegne kode.

Dette prosjekter er søkt – og godkjent – av Sikt som blant annet medførte at jeg kunne bruke båndopptaker til datainnsamlingen. Dette kan ha både styrker og svakheter (Dalland, 2012). Etersom jeg var alene om å gjennomføre intervjuene vil en båndopptaker sikre at jeg i etterkant av intervjuene får med meg all relevant informasjon som blir gitt. Samtidig sikrer jeg med en båndopptaker direkte sitat fra informantene, og jeg kunne vie min fulle oppmerksomhet til samtalen og skape mer flyt i intervjuet. Hadde det derimot vært flere involvert i intervjuene så kunne det blitt notert ned informasjon underveis, mens en person tok seg av praten med informanten. Et resultat av å ta notater underveis uten bruk av båndopptaker kan likevel føre til at informasjon går tapt og det kan ikke benyttes direkte sitat i like stor grad (Thagaard, 2018).

I tillegg til anonymisering av informantene er det også innhentet informert samtykke fra samtlige. Informasjonsskrivet/ samtykkeerklæring (vedlegg A) forklarte blant annet studiens formål, hva intervjuet innebar, at det er frivillig å delta og hva som skjer med opplysningene som innhentes.

4. Empiri

Følgende kapittel er strukturert etter oppgavens forskningsspørsmål. Med det første forskningsspørsmålet ønsket jeg svar på hvordan de forskjellige aktørene organiserer og styres under kriser, om det brukes en hierarkisk styringsform eller om den er mer fleksibel og desentralisert og nærmere hvorvidt styringen påvirker aktørenes situasjonsforståelse. Under FS 2 presenterer jeg hvordan felles situasjonsforståelse er blant aktørene og videre hvilke utfordringer som finnes her samt faktorer som fremmer eller hemmer denne situasjonsforståelsen. Jeg avslutter med forbedringspunkter for felles situasjonsforståelse. FS 3 viser/presenterer samvirke i redningsaksjoner og hvilke utfordringer aktørene møter på, og hvordan tillit og øvelser/ trening virker inn på samvirke. Det hele avsluttes med de frivillige sin involvering og betydningen de har i lokalsamfunnene.

FS 1: Hvordan fungerer styring av kriser i praksis?

Hierarkisk styring eller fleksibel styring?

I en hendelse slik som på Gjerdrum opereres det med en hierarkisk styring med politiet øverst. Dette gjelder også andre hendelser hvor politiet er involvert, så lenge vi er i fredstid (PO). På det operative planet har politiet en innsatsleder øverst som styrer/ leder en hendelse. De har også operasjonsledere som i stor grad leder alt av ressurser, hvor de skal brukes opp mot andre aktører, for eksempel helse og brann. Selv om det er naturlig at det blir politiet som tar ledelsen under samvirkehendelser oppleves det ikke bare som et hierarki. Styringen oppleves i utgangspunktet som et samvirke hvor aktørene gjør hverandre gode (RKH1). Samarbeidet aktørene har seg imellom og at de ofte kjenner hverandre gjør håndteringen lettere. Relasjoner er innarbeidet over tid. Kvikkleireskredet på Gjerdrum vises til som en hendelse hvor etater og organisasjoner fant hverandre. Hvordan styringen oppleves eller fungerer under en aksjon kommer også veldig an på hvem som er innsatsleder i KO (kommandoplass) fra politiet sin side (RKH2). Noen bruker en mer hierarkisk form for styring og er opptatt av at det er de som skal styre, mens noen er mer fleksible og tar gjerne innspill og ideer fra andre og beslutter til slutt hva som skal gjøres og ikke. Dette gjør at hvordan hendelser styres kan variere i takt med hvem som er innsatsleder og hvor trygg hen er i sin rolle.

I en krise er det ofte kaos i akutfasen, og en fleksibel styring kan resultere i uklarheter i forhold til hvem som leder hva. Den kan også være verdt å nevne at ved så store aksjoner som på Gjerdrum så tilknyttet innsatsleder flere personer som har ansvar for ulike deler av oppdraget, eksempelvis evakueringspunkter, samlingspunkt for evakuerte, noen leder

redningen. Det blir delegert ansvar til andre, igjen fordi det blir for mye for én person alene å håndtere.

At det er en type hierarkisk styring virker ikke å være en begrensning. I kommunen designes kriseledelsen litt i forhold til hva som trengs, noe som avhenger av krisens omfang og karakter (K). Fordi beslutninger skal fattes raskt, kan det kjennes et sterkere behov for en hierarkisk oppbygning samt at beslutninger skal fattes på områder man nødvendigvis ikke er komfortabel med at det skal fattes raske beslutninger. Da trengs det gjerne at beslutninger fattes på toppen. I en krise er det ofte kaos i akutfasen og en fleksibel styring kan resultere i uklarheter i forhold til hvem som leder (PO). Selv om det ofte kan virke som det er en hierarkisk styring kan krisens omfang gjøre at man er nødt til å ha litt fleksibilitet når det gjelder styring og beslutninger (K). Dette krever at en stoler på sine medarbeidere, noe kommunen fokuserte på i krisehåndtering av Gjerdrum. Det må være rom til å fatte beslutninger slik at beslutningene ikke fattes for sent. En faktor til dette er at styringen til dels må være fleksibel. En person alene vil ikke klare å fatte alle disse på egenhånd og en delvis fleksibel styring vil være nødvendig (K). Under redningsaksjonen på Gjerdrum skjedde det svært mye i løpet av kort tid, beslutninger måtte fattes raskt. Krisen rammet samfunnet på enormt mange områder, så bare det å få oversikt over alle hendelsene og konsekvensene av dem var en utfordring (K). At det var fleksibilitet i styringen i denne situasjonen var viktig av den grunn at det er umulig for én person å være involvert i alle løsningene.

Informanten fra brann og redning forteller at styringen fungerer som en type kommandoleidelse med en ordrebasert ledelse i grunn (NRBR). Det ligger mye i grunn av denne typen ledelse og man kan si at det fungerer som en slags stamme. Personell i den spisse enden av krisehåndteringen har likevel tilpasningsmuligheter. Det kan ses på som en oppdragsbasert ledelse hvor personellet løser oppdraget ut ifra hvordan det skal løses, men står også fritt til å beslutte avgjørelser innenfor en viss ramme. Dette må innarbeides over tid. Personell i den spisse enden vet hva de kan ta seg av friheter og hva de bør spørre om før det evt. settes i gang. En kan nødvendigvis ikke følge en prosedyre til punkt og prikke, men er nødt til å gjøre tilpasninger til hvert enkelt scenario.

Utfordringer tilknyttet styringen/ organiseringen

Innledningsvis i den akutte delen møtes det ikke på utfordringer knyttet til styringen av aksjoner (NRBR). Uavhengig av om det er drukning, brann eller redningsaksjon så jobbes det på samme måte i akutfasen og mannskapet står friere til å ta egne valg fordi fokuset ligger i å redde liv og helse samt spare tid og jobbe raskt. Det oppstår/ oppleves utfordringer i hendelser

med flere involverte som krever mer organisering og ledelse og utfordringer dukker gjerne opp hvis ledelsen og styringen er lite tydelig (PO, RKH2, NRBR). I større hendelser blir det mer kompleksitet og beslutningstaking blir vanskeligere. Likevel er det dette som kreves når hendelser blir så store som på Gjerdrum for eksempel.

4 mann hadde ikke klart å løse alt det der, men hadde vi vært 4 mann, så hadde det vært mye enklere sånn beslutningsmessig. Men vi må være mange flere og da blir ting vanskeligere. Så vi prøver jo alt det vi kan da og gjøre ting så enkelt og konkret som mulig slik at vi ikke stjeler av tiden til den pasienten eller de som trenger hjelp

(NRBR).

Selv om leder(ne) opplever situasjonen som under kontroll kan personell lenger ned i hierarkiet oppleve den som ikke under kontroll (PO). Dårlig rolleavklaring, for mange involverte og dårlig kommunikasjon trekkes fram som utfordringer. Det stilles spørsmål til om det under aksjonen på Gjerdrum var riktig at politiet styrte aksjonen eller om brannvesenet hadde klart det i større grad i og med at de sitter på en fagkompetanse i forhold til bygningskollaps og infrastruktur (RKH2). Det er mange ulike personligheter å ta hensyn til under en hendelse. Man er ikke nødvendigvis alltid enig i det andre gjør (RKH1).

Selv om mye har blitt bedre kan mangel på informasjon gjøre ting vanskelig (NFS1). Når en blir kalt ut på en hendelse må mannskapet vite hva de skal bistå med og hva slags utstyr som skal være med i forhold til det. Dette skaper en utfordring i tilfeller med lite informasjon tilgjengelig, samt hvem som har oversikten over hva og hvordan denne oversikten når mannskapet. Kommunikasjon kan i mange tilfeller skape utfordringer. På Gjerdrum var en utfordring at man fikk flere «under-KO» i redningsaksjonen, som til en viss grad kan hemme kommunikasjon og situasjonsforståelsen (RKH2).

En faktor som trekkes fram som en utfordring, ikke nødvendigvis bare når det gjelder organisering av aksjoner, men mer generelt i søk- og redningsoppdrag er økonomi og det økonomiske aspektet. Det er synd at penger og budsjetter skal sette en begrensning for redning av liv. «Hadde det ikke vært for de frivillige så hadde vi ikke hatt mulighet til å finne igjen folk» (NFS2). Politiet selv har ikke nok kapasitet eller folk til å gå ut. Informanten forteller videre at selv om de frivillige ofte er innstilt på å fortsette å lete etter en person som er savnet, kan det være aksjonen stoppes før det er gjort funn. Noen ganger skjer fordi det er mangel på informasjon eller det kan være det ikke er økonomi til å fortsette. Det oppleves også at det er vanskeligheter med å få nødetatene med på øvelser med de frivillige, dels fordi

det er stramme budsjetter og ikke mulighet å få ekstra folk (NFS1). Et godt samvirke kan ikke bare handle om god vilje og gode intensjoner. Det presiseres at det må mer penger på bordet for å få et godt samvirke. Økonomien setter også grenser for de frivillige organisasjonene sitt eget utstyr deriblant ulike kjøretøy (NFS2).

Selv om det til tider kan være utfordringer under organiseringen av aksjoner, oppleves samarbeidet også som bra og sømløst. «Politiet har veldig tillit til oss frivillige, og vi er definitivt samvirkepartnere» (RKH1). Det er tillit til hverandre, både til å lede, men også at en kan komme med innspill. «Gjerdrum var en aksjon dratt ut av alle proporsjoner, men at vi hadde den ryggraden gjorde også at det fungerte på et vis» (RKH1). Tillit til hverandre er essensielt i en slik situasjon (K, PO, RKH2). Dette vil bli nærmere presentert senere i kapitlet.

Hvordan styring påvirker situasjonsforståelse

Flere av informantene gir uttrykk for at styringsformen som blir benyttet påvirker krisehåndteringen i positiv retning, og at den gir et vesentlig grunnlag for situasjonsforståelse (RKH1, NFS1, PO). Hierarkisk styring oppfattes som positivt for krisehåndteringen når styringen fungerer og man vet hvem som er leder og leder gjør de riktige tingene (PO). Det oppleves stort sett at det er en åpen dialog mellom aktørene og at man kan komme med innspill der det trengs (RKH2). En utfordring under redningsaksjonen på Gjerdrum var at det ble etablert flere «under-KO» som til en viss grad kan hemme den dialogen og dermed også situasjonsforståelsen. Tillit til hverandre er essensielt i en slik situasjon, noe flere av informantene bemerka (K, PO, NFS1, RKH2, NRBR).

Den tilpasningsbaserte ledelsen som informanten fra brann og redning trekker fram påvirker situasjonsforståelsen i positiv retning og den brukes aktivt når beslutninger skal tas. Selv om det er en leder som går god for en beslutning, er ofte veien til beslutningen gjort samlet med flere involverte. Det blir en felles enighet når ting er så spesielle som på Gjerdrum for eksempel. Denne formen for ledelse bygger opp under at det blir delt ting og informasjon som gjør at situasjonsforståelsen blir bedre (NRBR).

FS 2: Hvordan skapes felles situasjonsforståelse mellom aktørene under en krise?

Hvordan situasjonsforståelse skapes

Situasjonsforståelse skapes på ulike måter, men noe går igjen. På vei ut til en aksjon eller hendelse begynner forberedelsene med å hente inn informasjon, både på egenhånd eller

gjennom andre, eksempelvis sambandskanal mellom aktørene samt å skape seg et mentalt bilde av situasjonen eller mulige scenarioer (K, RKH1, RKH2). Å bruke den erfaringen en har kan bidra til en god situasjonsforståelse. «Hva trenger vi? Hva møter vi? Hva trenger jeg huske på?» (NFS1). Å forberede seg på det verste så kroppen er forberedt er også en mekanisme som brukes for å unngå å få sjokk når en kommer fram (NSF2). Systemet eller rutinen er at man prøver å fylle ut en såkalt 5-punktsordre, og bruke den som verktøy for å få situasjonsforståelse (RKH2). Situasjonsforståelsen er veldig viktig for den gjør at man får med seg detaljene man trenger (NRBR). Hvis man ikke er godt forberedt eller kan litt om det man står i, så vet man ikke nødvendigvis hva man skal se etter og ofte er det mye forstyrrende elementer. Hvilken situasjonsforståelse man har er viktig for å kunne foreta noe som helst.

Ut ifra hvor skredet på Gjerdrum hadde gått så var det kjent at det er 5- og 6-mannsboliger i boligfeltet der og at mange boliger kan være tatt (K). Avhengig av dette får man en anelse av at et veldig stort arbeid er i gang og at det er alvorlige konsekvenser involvert. For personer som ikke er direkte involvert på selve krisestedet, kan det være vanskelig å få en forståelse av situasjonen, men gjennom andre aktører som er samlet i innsatsleder-KO (ILKO) kan man snakke med hverandre og på den måten få en forståelse av situasjonen (K). Det tok litt tid å få tilstrekkelig informasjon slik at man forsto konsekvensene og alvorlighetsgraden av det man sto i. Sirkelkommunikasjon eller at man gjentar informasjon som blir gitt blir sett på som en faktor for å oppnå egen situasjonsforståelse (PO). På den måten kan man avkrefte eller bekrefte om det er riktig forståelse av informasjonen. Framme på et skadested får en tatt inn inntrykkene av det som faktisk skjer og melde ifra om de lenger opp i hierarkiet eller til en leder.

På vei ut til en hendelse hentes det mye informasjon gjennom sambandssystemet til nødetatene (NRBR). Informanten prøver å lage seg et bilde i hodet og tenker over hva vedkommende ønsker å vite noe om og hva hen trenger å vite. Oppfattelsen eller persepsjonen for å forstå en hendelse avhenger mye av erfaring og hva man har gjort før. Hvis ting må gjøres veldig raskt så blir det litt en intensjonsbasert beslutning og da er man avhengig av å gjøre ting man kjenner fra tidligere. Erfaring og persepsjonsevne som hurtig kan kobles opp mot hendelser er viktig, om ikke kan det for mange oppstå kaos.

Felles situasjonsforståelse

Innledningsvis på Gjerdrum var det kaotisk (PO). Man visste ikke hvor skredkanten var eller hvor mange hus som var tatt. En visste heller ikke hvor farlig det var å være akkurat der de var. Leder på stedet må derfor ta beslutninger basert på at det er mangel på kunnskap. Innledningsvis i evakueringsfasen blir det ifølge informanten fra politiet gitt lite føringer på hvordan ting skal gjøres, hvem som leder evakuering, om det er satt opp sperringer ved skredkanten og hvem som skal bistå i evakuering. Innsatsleder på stedet er likevel avhengig av å kunne gi en åpen føring fordi hen kan ikke styre alt på stedet. Videre legges det til at i den innledende fasen av evakueringa ikke er en felles situasjonsforståelse mye på grunn av at det ikke pekes ut en deller og det blir veldig kaotisk. (se mer av svaret til PO på dette spørsmålet evt.). I hendelser lik Gjerdrum vokser informasjonsbehovet og kommunikasjonsarbeidet raskt. «Vi klarer ikke å informere og kommunisere med omverdenen hvis vi ikke har omforent forståelse av situasjonen, så det er jo utrolig viktig at alle har samme bilde av situasjonen (K). Det å klare å gi god informasjon avhenger av at vi har tilgang på den informasjonen som trengs, og det krever god koordinering i redningsarbeid (NRBR).

Flere av informantene har en allmenn forståelse at felles situasjonsforståelse handler om at man i utgangspunktet er enig om (nå)situasjonen og hovedutfordringene som venter og at man har samme bilde av situasjonen som resten (RKH1, RKH2, NFS1, NFS2). En må gjøre det som kreves for å oppnå dette. Felles situasjonsforståelse handler om å vite hva som har skjedd og hva man kan bidra med (RKH2). God kommunikasjon skaper situasjonsforståelse. En fysisk visualisering mellom aktørene om situasjonen trekkes også frem som avgjørende for å oppnå en felles situasjonsforståelse (RKH1).

Utfordringer knyttet til å oppnå felles situasjonsforståelse under samvirkehendelser

Når størrelsen og omfanget på en hendelse blir veldig stort og en har mye å drive med innad i egen etat eller organisasjon så flyter ikke nødvendigvis informasjonen like godt ut fra den spisse enden (NRBR). Det er kompleksitet i hendelser fordi det er mange forskjellige aktører, oppgaver og sektorer. Informasjonen blir kanskje endra litt underveis, blant annet på grunn av dårlig kommunikasjon og at den kommer unøyaktig ut. Det gjør at det kan være en utfordring å oppnå felles situasjonsforståelse mellom de forskjellige aktørene. En annen utfordring kan være kommunikasjon (RKH2, PO, NRBR). På Gjerdrum ble det en utfordring at informasjonen går gjennom flere ulike sambandskanaler, i tillegg til at det blir prata veldig masse på samband, så det er vanskelig å komme igjennom. «Man får ikke formidlet det man

selv har lyst til å formidle, og man får ikke med seg det som blir formidlet» (PO). Politiet, brann og helse har egne kanaler de snakker seg imellom samtidig som det er en felles sambandskanal som skal gjøre at alle sitter med samme situasjonsforståelse. Dette resulterer i utfordringer fordi det blir for masse informasjon på ulike kanaler samtidig.

Tid kan også være en utfordring i form av at ting går fort og en er nødt og handle på rutine. Da er det også viktig at man har trent på det som kan skje i forveien. Dette igjen gjør at aktører må trene samme. Det er for lite samtrening mellom politi, brann og de frivillige (rett og slett) fordi de opererer på forskjellige tider av døgnet (RKH2). Informanten forteller videre at de ikke trener med kommune. Fordi aktørene kommer fra ulike organisasjoner, kan det være en utfordring å bli en enhet eller å se det samme bildet (NFS1, NFS2). Dette handler om at det er forskjellig kompetanse samt at de frivillige organisasjonene skal være i tillegg til, ikke i stedet for. Det skal være en felles forståelse for det aktørene gjør (NFS2).

Faktorer som hemmer eller fremmer situasjonsforståelse

Faktorer som fremmer situasjonsforståelse

Det fortelles ikke bare om utfordringer. En suksessfaktor under Gjerdrum var at det var en åpen og fri flyt inne på kulturhuset hvor ILKO var satt opp hvor alle om var involvert bidro til at det gikk bra (K). Hadde det ikke vært sånn så hadde ikke kommunen og politiet klart å informere slik de gjorde. Aktørene spilte hverandre gode gjennom tilgang på informasjon fra andre involverte.

Erfaring, flinke folk, god dialog og samvirke og samarbeid er suksessfaktorer som er med på å fremme situasjonsforståelse (NRBR). Ydmykhet i måten en jobber på trekkes også fram av informanten. At man har erfaring og deler sin forståelse med andre uavhengig om man er leder eller mannskap gjør at man kan skape en slags felles mental modell som bedrer situasjonsforståelsen. Sirkelkommunikasjon og at en gjentar det som blir sagt så man sørger for å ha riktig forståelse av noe samt korte og konsise meldinger trekkes fram som faktorer som fremmer situasjonsforståelse (PO).

Under redningsaksjonen på Gjerdrum var et viktig forhold at aktørene var åpne mot hverandre og at mange var i samme lokaler (K). På den måten var det lett å komme i dialog med andre aktører (eksempelvis innsatsleder, NVE, brann og redning) for å snakke direkte med de som var involvert på stedet for å forstå hvilke utfordringer og hva slags type arbeid som pågikk. Det er viktig med gjensidig og åpen respekt for hverandre for å kunne bedre

situasjonsforståelsen, så vel som at man har god kommunikasjon (RKH2). Kommunikasjon trekkes fram både som en faktor som fremmer situasjonsforståelse (PO, RKH2), men også som en faktor som kan hemme det. Masse informasjon på en gang kan føre til at ulike personer plukker ut forskjellige deler som viktig informasjon, som gjør at situasjonsforståelsen kan bli ulik (PO).

Øvelser og trening, samt nok kunnskap på det man driver med trekkes fram som faktorer som fremmer situasjonsforståelsen (NFS1, NFS2). Å øve på tvers av organisasjoner gjør at man får en helt annen situasjonsforståelse og trening og øving sammen vil gi en bedre felles situasjonsforståelse (NFS1). Å være aktiv i organisasjonen og har trening i kroppen når man er med i frivillige organisasjoner, ikke bare at man er på en aksjon nå og da (NFS2).

Faktorer som hemmer situasjonsforståelse

Kompleksitet i hendelser gjør at det i starten kan være en utfordring å få informasjon til å flyte mellom forskjellige etater, og det er forskjellig måte å se ting på (NRBR). Nødetatene jobber mye sammen og forstår hverandre til en viss grad veldig bra, men når det kommer inn nye organisasjoner så jobber de kanskje litt annerledes, eksempelvis risikobildet deres og persepsjonsbiten, og situasjonsforståelsen kan tolkes annerledes. Informanten forteller videre at de prøver å gjøre det så sikkert som mulig for seg selv, og så best som mulig for de som trenger hjelp (NRBR). Hvis andre ikke lytter til hva de frivillige kan bidra med, hvilken ressurs de er, så vil jo det skape manglende resultat, og da blir det ikke sikkert og et nøyaktig hurtigsøk (RKH2). Det oppleves ikke alltid at politiet har den beste forståelsen av hva aktørene i FORF (frivillige organisasjoners redningsfaglige forum) kan bidra med. Dårlig politiledelse og manglende visualisering vil hemme situasjonsforståelsen betydelig (RKH1). Det motsatte av suksessfaktorene. Gode ledere involverer blant annet alle under statusmøter.

Dersom man kommer til en hendelse hvor man kjenner noen som er involvert, eksempel søk etter savnet, kan det resultere i at man handler på en måte man ikke skal gjøre fordi det kommer følelser inn i bildet (NFS2). Følelser kan ta overhånd, og man tenker ikke rasjonelt i alle settinger. En nyutdannet og en som har vært med i 15-20 år har ikke de nødvendigvis den samme forståelsen av situasjonen. At aktørene kommer fra forskjellig bakgrunn/ organisasjon/ utdanning gjør at den felles forståelsen blir vanskeligere å oppnå, fordi det er ulikt ståsted, ulik bakgrunn (NFS1). Støy i form av at masse ting skjer samtidig for eksempel, mange ulike parter inne i bildet, hvilken informasjon kommer på samband, og hvor mye man egentlig får med seg (PO).

FS3: Hvilke utfordringer finnes i samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner?

Samvirke

Samvirke oppleves i stor grad som veldig bra (RKH1, RKH2, NRBR). Av nødetatene har røde kors et tett samarbeid med politiet på aksjonsledernivå i distriktet og på tvers av politidistriktene (RKH1). Under redningsaksjonen på Gjerdrum kom arbeidet raskt i gang, etatene samarbeida godt og det var god koordinering (K). Dette preget fremdriften og håndteringen i positiv retning. Informanten fra politiet opplever at samarbeidet med brann og helse stort sett flyter ganske greit. De kjenner til hverandres rutiner til en viss grad og samarbeider ganske ofte (PO). Informanten hadde ikke et direkte samarbeid med kommunen eller Forsvaret under skredet i Gjerdrum, men oppga likevel at det samarbeidet som var der opplevdes som bra og effektivt.

Samvirke har blitt mye bedre de siste årene. Ene informanten fra Norsk folkehjelp har vært med å utarbeide ny beredskapsplan for kommunen, og forteller at kommunen involverer de i beredskapsarbeidet (NFS1). Begge informantene fra Norsk folkehjelp forteller at de er med i og er med å legge til rette for felles øvelser i kommunen (NFS1, NFS2). De har også bidratt i vaksinerings og observasjonsposter i forbindelse med Covid-19. Kommunen har fått mer øyne opp for hva frivilligheten innehar av kompetanse, utstyr, hender og føtter, og det virker som en positiv utvikling. Det oppleves at samarbeidet med nødetatene er bra sett fra de frivilliges side (NFS2). Politiet setter pris på å ha de frivillige tilgjengelig og det samarbeides også med lokalt brannvesen. Norsk folkehjelp kan bidra med blant annet drone ved behov eller ATV i tilfeller som ikke er lett tilgjengelig med bil. Samarbeidet mellom nødetatene imellom oppleves som bra (NRBR). De har mye øvelser sammen med dem, spesielt sammen med gruppene som omfatter spesialredning, herunder USAR (urban søk og redning) og CBRN (kjemiske stoffer, biologiske agens, radioaktive stoffer og nukleært materiale) – hendelser. Samvirke med frivillig organisasjoner er noe dårligere, men de har et samarbeid med norske redningshunder som de har et øvingsfelt sammen med. Det pekes på samarbeidet aldri vil bli helt likt fordi organisasjonene jobber så ulike i forhold til nødetatene.

Det er ønskelig med mer felles utdanning, mer felles trening og øvelser sammen og at aktører snakker mer sammen for å kunne bedre felles situasjonsforståelse (PO, NFS1, NFS2, RKH2, NRBR). Å bli bedre kjent med de man kan møte på under en aksjon gjør at det blir lettere å

samarbeide, og en blir tryggere på folk gjennom øvelser (NFS2). Informanten forteller at de har slått seg sammen med Røde Kors på beredskapsambulanse hvis ingen av organisasjonene hadde to personer hver som kunne stille, men en fra hver organisasjon på samme ambulanse. Dette trekkes fram som lærerikt og det viser at vi kan stå sammen. Aktørene må bli flinkere til å bruke systemene de har, deriblant BAPS-kanalen (Brann-Akuttmedisin-Politi-Samvirke). Å sette ting i et bedre system og øve på større samvirkeøvelser på en sånn måte som man tror man kan møte på i reelle hendelser (NRBR). Bli flinkere til å øve mer rettet og sette av mål ellers kan det være man står litt på bar bakke når noe faktisk skjer.

Utfordringer i samvirke

En utfordring er å kunne få samstemt den mentale modellen med situasjonsforståelse (NRBR). I hendelser som trafikkulykke eller andre vanlige hendelser er det lettere å få til et samvirke enn på hendelser som går utover det vanlige. Det er et planverk i bunn som brukes, men man går kanskje litt på utsiden av ting i tilfeller når det er vanskelig å få det til å stemme hos alle aktører. Dette kan løses med mer samarbeid og samtrening slik at alle føler de kan bidra bra på hendelser og føle at de er en del av «maskineriet». Å klare å tenke så likt som mulig og dele informasjon og bli samkjørt på situasjonsforståelsen er faktorer som kan styrke samvirke (NRBR). Verktøyene som bidrar til felles situasjonsforståelse, må forbedres (RKH1). Der er de viktigste verktøyene samband og samvirkegrupper, og forståelsen av det. Andre ting kan være felles karttjeneste som blant annet ble brukt under Gjerdrum.

Kriser lik den på Gjerdrum lever litt sitt eget liv. Vi klarer aldri være helt forberedt på hvordan en krise kommer til å se ut (K). Det er mye usikkerhet inne i bildet. Selv om det går jordskred i området hadde ingen sett for seg at det skulle gå et leirskred med de konsekvensene som på Gjerdrum og alle funksjonene i samfunnet som ble rammet. Det er vanskelig å klare å være forberedt på kriser som kommer i så ulike former med så ulike alvorlighetsgrader. Når det øves må det tenkes stort og legges inn momenter som kanskje er usannsynlige fordi for å være forberedt på det meste må det øves på det meste.

Det oppleves utfordringer i forbindelse med at det er litt forskjellige styrings- og ledelsesprinsipper hos de ulike aktørene (K). Innsatsleders koordinering kan være en utfordring, men informanten fra røde kors opplever at det sjelden er det fordi der har veldig gode innsatsledere (RKH1). «Vi har profesjonelle ledere som gjennomgående holder en veldig høy kvalitet og det etablerer et godt samarbeidsklima og et godt samvirke» (RKH1).

Politiet og Heimevernet er mer hierarkiske enn en kommune for eksempel, og kommunen er ikke like vant til å fatte beslutninger i samme tempo og i skarpe situasjoner (K). Å være rask nok når beslutninger skal tas i en sånn situasjon som på Gjerdrum kan derfor vise seg å være en utfordring. Kommunen er ikke like vant til skarpe oppdrag som politiet, og er heller ikke organisert deretter. Kommunen kan ikke beslutte på samme måte i en krise som i normal drifte. Dette er et læringspunkt etter hendelsen på Gjerdrum og må kommuniseres ut når det er øvelser, særlig med politiet slik at det er klart at det kan bli en utfordring for kommunen.

At aktørene har ulike måter å jobbe på og ulike oppgaver som skal løses er en utfordring som gjentar seg hos flere av informantene (K, PO, NFS1, NFS 2, RKH2, NRBR). Dette kan unngås ved å si noe om hvilke begrensninger man har i organisasjonen (RKH2). Samtidig har man nødetatene som er tre forskjellige interesseorganisasjoner – brann, helse og politi (NRBR). De har forskjellig interesser/ oppdrag under en hendelse selv om de også er der mye av samme årsak.

Det oppleves også utfordringer med kommunikasjon og i tilknytning til samband og sambandskanaler. Noen ganger skal sambandstrafikken gå i felles kanal så alle får med seg alt, mens andre ganger skal det gå i egen kanal, eller en blanding av felles kanal og egen (PO). Samvirke kan styrkes med enda bedre kommunikasjon, mer trening og øvelser – samvirkeøvelser (NFS2). Politiet har øvelser / trening med brann og helse, men er lite involvert med de frivillige (PO). Det er i større grad hvis det er søk etter savnet person, men da er det innsatsleder som er mest involvert med de frivillige organisasjonene.

Øvelser og samtrening trekkes av flere fram som noe som kan styrke samvirke (NFS2, NFS1, PO, K). Felles kurs eller opplæring trekkes også frem som faktorer som kan styrke samvirke (NFS1). Man kjenner til de andre sin opplæring og kan på den måten løse hendelser bedre sammen. Gjennom øvelser og god dialog med andre aktører kan en drøfte læringspunkter slik at en er klar over dette når neste krise inntreffer (K). Informanten forteller at selv om alle har samme formål for å løse en krise, så er det ikke alle hendelser hvor Forsvaret og Heimevernet er involvert, og det er ønskelig å få et bedre samarbeid og erfaringsutveksling med disse.

Det kan til tider oppleves at det er en konkurranse mellom de frivillige organisasjonene i forhold til hvem som er best (NFS1). Selv om organisasjonene har ulikt navn og ulik størrelse så gjør de i bunn det samme, og sammen står vi sterkere. Dette er også en grunn til at lokallaget informanten er med i har begynt å invitere røde kors med på ting. Det kan også være personavhengige utfordringer (RKH2). En jobber bra med noen, andre gjør man det

ikke. Kjennskap til hverandre og god dialog og respekt er grunnleggende verdier som kan være med å bedre samvirke og forholdet til andre aktører (RKH1).

Tillit i samvirke

Tillit er avgjørende i samvirke (K, RKH2) og blir sett på som noe som kan styrke det (PO, NFS1). Man klarer ikke å ha manualer og beskrivelser av oppsett av arbeidsoppgaver som skal løse alt (K). Det vil man ikke klare å produsere, og da blir muntlig kommunikasjon viktig, og tillit er viktig for at ting blir gjort. I en situasjon hvor det skjer mye og man er avhengig av at andre gjør sin jobb, er man avhengig av tillit til noen så man ikke må bruke masse tid og energi på å kontrollere og følge opp (PO). Mellom politiet og helse må helse kunne stole på at når politiet sier det er trygt for helse å gå inn, så er det trygt, og de kommer alltid når man melder at det er trygt, så det er nærliggende å tro at de stoler på politiet. Tillit til noen gjør at det er lettere å jobbe sammen og få til noe, heller enn med en person man ikke stoler på (NFS1). Innad i USAR-enheten i brannvesenet kjenner stort sett alle hverandre (NRBR). Man kjenner folk på fornavn og treffer dem utenom hendelser, og den tilliten en får til hverandre her er noe mer enn den generelle tilliten som finnes i samvirke. Den spesielle tilliten til noen kan være avgjørende for man vet hvordan folk tenker, og det er lettere å samkjøre og få en forståelse av situasjonen.

Tillit til andre aktører har blitt mye bedre (NFS1). De frivillige har blitt mer profesjonelle i det de driver med, noe som henger sammen med utdanning, kursing og rekruttering. Selv om man ikke kjenner til en person, så kjenner man gjerne til kursingen vedkommende har gått igjennom, og man vil stort sett ha en felles forståelse av det man møter og kan samarbeide om det som dukker opp (NFS1, NFS2). At folk kjenner til sine kapasiteter og begrensninger er også noe som kan påvirke tilliten (NFS1). Hvis man vet man ikke egner seg til en aksjon, at man står over og er åpen om at dette er noe en ikke vil være med på, så skaper det tillit til de rundt. Fremmedgjøring og at man ikke kjenner hverandre godt nok kan hindre oppbygningen av tillit (RKH2). Oppbygningen av tillit kan hindres/ svekkes hvis det er mye usikkerhet i bilde eller ting er ukjent (NRBR). Det må også være en slags likevekt i risikoen man utsetter seg for og sannsynligheten for at noe skjer så man ikke blir for fokusert på å redde liv for eksempel og gjør det på bekostning av eget.

Bærebjelken i redningstjenesten

I tiden fremover kan det tenkes at det kommer til å bli ett tettere bånd mellom organisasjonene, de frivillige, fordi det er summen som er viktig for lokalsamfunnet og beredskapen (NFS1).

De frivillige organisasjonene gjør en veldig viktig jobb i det de bidrar med (PO). Hadde det ikke vært for de frivillige under Gjerdrum så hadde de ikke vært samlingspunkter innendørs, mat til de som drev på i redningsaksjonen eller busser som hadde kjørt rundt. Norske redningshunder ble i veldig liten grad brukt på Gjerdrum selv om de har de desidert beste hundene for å lete etter folk eller de som var igjen i skredgrova (NRBR). Det var et ønske om å bruke Norske redningshunder i større grad, men det ble beslutta at de ikke skulle brukes.

Det forventes en økning i de frivillige organisasjonene sin involvering enn før og i at de også vil få en viktigere rolle i den lokale beredskapen og lokalsamfunnene enn de har per i dag (NFS1). Hvis det skal skje en endring i framtiden så burde det skje i retning av å bruke de frivillige enda mer (PO). Det er ønskelig med mer øvelser sammen med de frivillige organisasjonene eller møter hvor man kan hente informasjon om hva de kan bidra med (PO). Det vises til at det er utfordringer når det gjelder lederressurser og det å få tak i ledere som har tilstrekkelig med kompetanse (RKH1). Kanskje må en basere seg mer og mer på ressurser som er ansatt i organisasjonen heller enn frivillige. Det er blitt mer vanskelig enn tidligere å rekruttere og få folk til å stille på aksjoner eller oppdrag (RKH2). Dette gjør at samfunnet må se på andre måter å finne for eksempel savnede på eller finne andre som kan bidra i disse aksjonene. I noen byer blir Siviltforsvaret brukt i veldig stor grad og er med på å etablere KO med egne telt heller enn å bruke skoler og andre lokaler som ofte blir brukt.

Det blir mindre av folk som skal gjøre noe uten å få betalt for det de gjør (NFS2). Vi er heldige som har den frivilligheten vi har i Norge og det hadde ikke funket hvis vi ikke hadde hatt de frivillige. Uten de frivillige blir beredskapen svekket. Politiet har ikke kapasitet til å dekke opp alle situasjoner. For eksempel vakt natt til 1. mai hvor blant annet Røde kors har vakt og bistår på oppdrag hvor førstehjelp er nødvendig (NFS1). Nødetatene har ingen mulighet å håndtere store hendelser fordi de skal holde en beredskap samtidig (NRBR). De har utholdenheten til en viss grad, men ikke på lik linje som de frivillige organisasjonene.

5. Diskusjon

I dette kapittelet diskuteres funnene fra dataanalysen opp mot presentert teori og tidligere forskning. Kapittelet er strukturert i samsvar med forskningsspørsmålene som vil diskuteres hver for seg. Diskusjonen setter utgangspunkt for bevarelsen av problemstillingen: *Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse*, som besvares senere i konklusjonen.

FS1: Hvordan fungerer styring av kriser i praksis?

Kriser er ofte komplekse hendelser og involverer et større antall aktører med ulik kunnskap og erfaring. Hvor effektiv og vellykket krisehåndteringen er, kan avhenge av hva slags styring som ligger i grunn (Groenendaal et al., 2013). Dette forskningsspørsmålet har til hensikt å undersøke hvordan styring under hendelser fungerer sett i lys av modeller om styring.

Som presentert i det teoretiske rammeverket for studien kan det skilles mellom ulike modeller for styring. Det argumenteres for at en hierarkisk struktur i krisehåndteringen til tider kan oppleves som svært rigid og lite tilpasningsdyktig (Waugh Jr, 2009). På den ene siden er det nødvendig at noen tydelig tar styringen og delegerer oppgaver. Under kriser lik den på Gjerdrum er det ikke til å unngå at det oppstår kaos i akutfasen av krisehåndteringen (PO). Hvis det i slike tilfeller blir brukt styring som er veldig fleksibel (coordination-modellen) vil det kunne oppstå uklarheter i forhold til hvem som leder. Likevel vil det på en annen side kunne være en fordel å være åpen for innspill fra andre aktører samtidig som det kan delegeres ansvar nedover i hierarkiet. Innsatsleder fra politiet, som har det overordnede ansvaret for styring i kriser, har mange oppgaver hen skal forholde seg til, samt ha ansvar for. Å delegere ansvar til andre vil i noen tilfeller være nødvendig, fordi det blir for mye å håndtere for en person alene. Dette underbygges også av det som var praksis under redningsaksjonen på Gjerdrum. Styringen opplevdes ikke som et hierarki til tross for at den opereres som det, men heller som et samvirke hvor aktørene spilte hverandre gode (RKH1).

Funn i denne studien viser at en person alene ikke vil kunne håndtere store hendelser på egenhånd, noe som heller ikke er overraskende med tanke på omfanget av flere større hendelser. Hendelser må håndteres ved hjelp av et nettverk av aktører som evner å samarbeide på en god måte i tillegg til at de har en omforent forståelse av situasjonen. Mellom *command and control* og *coordination*-modellene argumenteres det for *network management*.

Beslutningstaking er mer åpen enn i *command and control*, men likevel kreves det en sentralisert styring. Det fremkommer av intervjuene at hvordan hendelser styres varierer i takt

med hvem som er innsatsleder under en hendelse. dette gjelder på det overordnede nivået under en hendelse. Samtidig styres hver organisasjon individuelt. Selv om det er lagt opp til en hierarkisk styringsform kan krisens omfang gjøre at det må være mulighet for fleksibilitet. Det må være rom for å gjøre tilpasninger underveis i hendelser, så vel som i beslutningstaking slik at beslutninger ikke fattes for sent.

Network management er en hensiktsmessig form for styring i tilfeller hvor forskjellige aktører med ulik kompetanse skal koordineres (Moynihan, 2009). Aktørene står friere til delvis å ta egne valg samtidig som det er noen som sitter med beslutningsgrunnlaget. Det kan gjøres tilpasninger underveis.

På den ene siden kan command and control styring fungere bra i mange tilfeller hvor det kreves en streng og top-down-tilærming til en hendelse. I akutfasen av en større hendelse slik som på Gjerdrum, vil en slik styring kunne være nødvendig. Det kreves hierarkisk struktur slik at effektiviteten i responsen opprettholdes. Større hendelser krever flere involverte, og dette resulterer i mer kompleksitet og beslutningstaking blir vanskeligere. På en annen side krever krisehåndtering aktører som er avhengig av hverandre, og som raskt kan tilpasse seg den kompetansen som trengs.

FS2: Hvordan skapes felles situasjonsforståelse mellom aktørene under en krise?

Hvilken oppfattelse man har av en situasjon kan være svært viktig når det gjelder hvordan situasjoner løses eller håndteres. En situasjon hvor aktører ikke har en god nok situasjonsforståelse kan føre til manglende eller feil håndtering av hendelsen.

Forskningsspørsmålet har til hensikt å undersøke hvordan felles situasjonsforståelse skapes mellom aktørene under en krise. Funn fra empirien diskuteres opp mot gjeldende teori om situasjonsforståelse som ble presentert i det teoretiske rammeverket, samt tidligere forskning.

Haugstveit et al. (2016) og Laakso og Palomäki (2013) tar begge opp felles situasjonsforståelse i sin forskning. Av intervjuene kommer det frem at for å lykkes i krisehåndteringen er det viktig med situasjonsforståelse. Dette knyttes til mål og beslutninger i situasjonen. Uten situasjonsforståelse vet man ikke nødvendigvis hva som bør gjøres i en gitt situasjon og det kan bli vanskelig å fatte beslutninger. I startfasen av en hendelse hentes det inn mye informasjon, i tillegg til at det kommuniseres ut mye informasjon. Til tross for dette må det ofte under tidspress dannes en oppfattelse av situasjonen en står i, baser på erfaring og kunnskap hver enkelt har. På en annen side må aktører klare å forutse hva som kan skje videre i hendelsen. Dette refereres til som projeksjon (Endsley & Connors, 2008).

Blandingen av de ulike aktørene kan til tider skape utfordringer når det gjelder oppnåelsen av en felles situasjonsforståelse blant aktørene. Kompleksiteten i hendelser kan gjøre at informasjon ikke flyter like godt og informasjonen kan endres underveis og blir unøyaktig. Når dette videreføres til aktører, skapes det en utfordring i å oppnå en felles situasjonsforståelse. Dette viser seg også i Roth et al. (2006) sin teori om felles situasjonsforståelse, hvor en svekkelse i kommunikasjon og koordinering resulterer i manglende felles situasjonsforståelse.

Talekommunikasjon og kommunikasjonstjenester tas i tidligere forskning opp som teknologiske utfordringer en møter på i oppnåelsen av felles situasjonsforståelse i SAR (Haugstveit et al., 2016). Dette samsvarer med funn gjort i denne studien. Samband og kommunikasjon i krisesituasjoner er noe som blir trukket fram som en utfordring av flere av informantene i min studie. Under en krise slik som på Gjerdrum skal mye kommuniseres ut til andre, gjerne over flere ulike kanaler og mellom ulike aktører.

Til tross for at informasjon kanskje mangler og det er usikkerhet knyttet til hendelsen eller informasjonen er motstridene, må aktører i krisehåndtering evne å forstå situasjonen. Ved å gjennomføre samøvelser på ulike scenarier kan det resultere i at når en eventuell krise oppstår er aktørene bedre rustet til å håndtere hendelsen. Dette kan videre skape resultater i positiv retning når det gjelder oppnåelsen av felles situasjonsforståelse så vel som et vellykket beredskapssamvirke.

FS3: Hvilke utfordringer finnes i samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner?

Formålet med dette forskningsspørsmålet er å undersøke utfordringene som finnes i samvirke. Funn presentert i empirien vil bli diskutert i lys av aktuell litteratur og teori om samvirke og tillit i samvirke, samt tidligere forskning på området.

Funn i denne studien viser at samvirke i stor grad er bra og at det har blitt mye bedre de senere årene. Likevel kommer det i intervjuene fram at aktørene til tider møter på utfordringer knyttet til samvirkehendelser. Forskning argumenterer for at det er et større behov for et tversektorielt samarbeid (Meld. St. 29 (2011-2012)). Samtidig skapes det mer kompleksitet i ulike sektorer som igjen resulterer i at aktører blir mer avhengig av hverandre. Ved å avdekke hvilke utfordringer den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner møter på i samvirke vil det kunne gjøres forbedrende tiltak som videre forhåpentligvis vil bidra til en styrking av beredskapssamvirket.

Berlin og Carlstrom (2011) og Scholtens (2008) peker begge på i sin litteratur at manglende samvirke kan resultere i dårligere beslutningstaking og informasjonsflyt. Det kan argumenteres for at dersom aktørene evner å tenke så likt som mulig og ha god informasjonsflyt vil dette bidra til å styrke samvirke. Likevel må faktorene som bidrar til felles situasjonsforståelse forbedres, herunder samband og forståelsen av det (RKH1). Kommunikasjon er en viktig del av samvirke, men det trekkes også fram som en utfordring. Svikt i kommunikasjon gjør informasjonsflyten dårligere samt at kommunikasjon er essensielt på tvers av organisasjoner (Bryson et al., 2006). En til utfordring som trekkes fram av informantene oppstår i forbindelse de ulike styrings- og ledelsesprinsippene som er hos de ulike aktørene, men også hva slags styring som blir brukt under en hendelse.

Videre presenter Bryson et al. (2006) sin definisjon på samvirke hvor det fremheves at en organisasjon alene ikke vil kunne håndtere en hendelse, men det skapes en avhengighet av andre organisasjoner. Hver organisasjon har kanskje egne ressurser og utstyr, men ingen har alt som er nødvendig for å håndtere alle typer hendelser. Nettopp dette gjør redningstjenesten i Norge unikt. Den er organisert på en slik måte at organisasjoner kan bistå og avlaste hverandre om nødvendig. Dette gjenspeiles også i teorier om former for samvirke, nemlig den mest krevende formen – parallelt samvirke – hvor aktører fra ulike organisasjoner går utover egne oppgaver og hjelper til hos andre (Kristiansen et al., 2017).

Ettersom det er aktører fra både offentlige organisasjoner og nødetater i tillegg til frivillige organisasjoner er det nærliggende at det oppstår utfordringer. De frivillige organisasjonene jobber på en helt annen måte enn nødetatene noe som gjør at deres forståelse av situasjonen ikke nødvendigvis alltid blir lik. Mine funn gjenspeiler dette i noen grad. Samvirke mellom frivillige organisasjoner sett fra de offentlige sin side er noe dårligere. Dog samsvarer ikke dette med hva en informant fra en frivillig organisasjon forteller. Samarbeidet mellom de frivillige organisasjonene og nødetatene oppleves som bra (NFS2). Det er likevel ikke alltid gitt at de offentlige aktørene vet hva slags kompetanse, ressurser og utstyr de frivillige besitter.

For å unngå dette og for å styrke samvirke bør det legges mer til rette for samtrening og mer samarbeid. En bedre samkjøring av aktørene i redningsaksjoner samt at aktørene har felles situasjonsforståelse er faktorer som er med på å styrke samvirke. Tidligere forskning diskuterer også at det er ønskelig med flere felles øvelser blant aktørene. Det fremkommer i intervjuene at det er et ønske om mer felles utdanning og trening på tvers av organisasjoner i

tillegg til bedre kommunikasjon de imellom (PO; NFS1, NFS2, RKH2, NRBR). Flere møter utenfor aksjonssammenheng er også ønskelig.

Samtidig dreier samvirke seg om noe mer enn bare samarbeid. Ifølge Aasland og Braut (2018) handler samvirke om forståelse og tillit. Tillit er en essensiell faktor i samvirke og blir også sett på som en faktor som kan styrke samvirke. Likevel er ikke tillit noe som bygges av seg selv. Det må bygges gjennom relasjoner til hverandre. Dette kommer gjennom tverrsektorielt samarbeid og at man kjenner til hverandres kapasiteter og svakheter. Informanten fra brann og redning la blant annet vekt på at den spesielle og gode tilliten man får til enkelte, den kan i noen tilfeller redde situasjonen eller dagen. Slik tillit til andre aktører er bygget gjennom at aktørene kjenner til hverandre, de har en forståelse av hvordan hverandre tenker nettopp fordi de trener og øver sammen og får god kjennskap til hverandre. På en annen side kreves det at aktører i krisehåndtering har tillit til hverandre uavhengig om de er en del av det samme systemet til daglig (Aasland & Braut, 2018). En trenger ikke nødvendigvis å kjenne til en person får å ha tillit til noen.

Aasland og Braut (2018) refererer videre til at selv om man ikke er en del av samme organisasjonen eller systemet på en daglig basis har man likevel tillit til noen. Når noen for eksempel bærer en politiuniform eller en vest fra Røde Kors, får man automatisk litt tillit til at denne personen kan jobben sin eller vet hva hen skal gjøre i en gitt situasjon (NFS2). Likevel må tillit hele tiden opprettholdes for at den ikke skal svekkes. Manglende evne til å handle eller følge opp en situasjon kan svekke tillit til hverandre. Likeså kan dårlig kommunikasjon eller kunnskap også svekke det. Som informanten fra brann og redning fortalte, den spesielle tilliten til noen kan redde dagen fordi man vet hvordan andre tenker og på den måten blir det også lettere å samkjøre ressurser på en god måte.

Et tettere samarbeid mellom kommuner og frivillige organisasjoner slik Hansen og Winsvold (2022) foreslår, kan bidra til et bedre beredskapsarbeid og unngå utfordringer i samvirke. Mine funn viser at kommuner og frivillige organisasjoner til en viss grad har et samarbeid seg imellom. Blant annet kommer det frem at begge informantene fra Norsk Folkehjelp forteller at deres organisasjon er med i beredskapsrådet i sin kommune. Dette gjenspeiles ikke fra RKH2 sin side hvor organisasjonen hen representerer ikke trener med kommunen. For å få til et godt samvirke må ressursene og kompetansen de ulike beredskapsaktørene innehar utnyttes på en hensiktsmessig god måte.

Av det som er presentert tidligere i oppgaven kan frivillige organisasjoner betraktes som en svært viktig ressurs i samvirke og i krisehåndteringen. Norge er et langstrakt land med spredt bebyggelse og store geografiske områder. Funn i denne studien og tidligere forskning viser viktigheten av frivillige organisasjoner i redningstjenesten. «Hvis man fjerner de frivillige organisasjonene i Norge, bare tar vekk det på en stor hendelse så raser alt sammen. Frivillige organisasjoner og frivilligheten er på en måte ryggraden i norsk redningstjeneste» (NRBR). Et godt samvirke kommer blant annet av å utnytte ressurser og kompetanse som finnes i samfunnet (Aasland & Braut, 2018, 2020).

Forskning på området viser at vi kan forvente en økning i SAR i fremtiden (Aasland, 2022). Hvilken rolle vi kan forvente fra de frivillige organisasjonen i fremtiden varierer noe. Fordi det forventes en økning i hendelser er det nærliggende å tro at de frivillige organisasjonene får en viktigere rolle i lokal beredskap i årene som kommer. På en annen side kan det diskuteres om hvorvidt samfunnet bør basere seg mer på personell som er ansatt i organisasjonen, heller enn frivillige. Igjen vil dette resultere i at lokalsamfunn må se på andre måter for å finne igjen folk som for eksempel er savnet. Da kan Sivilforsvaret som ressurs brukes i større grad, noe de også allerede gjør i noen byer.

6. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan styringsmodeller brukt i krisehåndteringen påvirker felles situasjonsforståelse hos involverte redningsaktører.

Forskningsspørsmål en: *Hvordan fungerer styring av kriser i praksis?* Hva slags type styring som fungerer best under kriser avhenger av krisens omfang. I noen kriser er det mer nødvendig med en hierarkisk struktur, mens det i andre kriser vil egne seg bedre med en mer fleksibel struktur. Hvordan krisene styres i praksis vil videre være påvirket av vedkommende som er leder på stedet og hvorvidt den personen foretrekker en hierarkisk kommandoledelse eller om det foretrekkes en mer desentralisert ledelse. I praksis virker det til å være en hierarkisk styringsform i akutfasen, men etter hvert i krisehåndteringen ser det ut til å gå over til en mer nettverksbasert ledelse som tilbyr mer fleksibilitet og tilpasning, mens det likevel er en klar leder på toppen.

Forskningsspørsmål to: *Hvordan skapes felles situasjonsforståelse mellom de ulike aktørene under en krise?* Av diskusjonen kommer det frem at situasjonsforståelse er viktig for at aktører skal lykkes i redningsarbeidet. Felles situasjonsforståelse skapes gjennom innhenting av informasjon, kommunikasjon med hverandre i tillegg til at det kan baseres på egen erfaring

og kunnskap. Felles situasjonsforståelse kan utenom reelle hendelser jobbes med gjennom samøvelser slik at aktørene står bedre rustet når en ny krise oppstår. Dette påvirker også beredskapssamvirket i positiv retning.

Forskningsspørsmål tre: *Hvilke utfordringer finnes i samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner?* Under de mer dagligdagse hendelsene og hendelser det er høyere frekvens av virker det å være mindre utfordringer. Utfordringene viser seg i hendelser som går utover det aktørene normalt håndterer. Av diskusjonen kommer det frem at det finnes utfordringer knyttet til kommunikasjon og informasjonsflyt.

Kommunikasjon er essensielt både i samvirke og i situasjonsforståelse og må det med jobbes med å bedre disse utfordringene. Det trekkes også fra utfordringer knyttet til hva slags styring som brukes under en hendelse. Det er også nærliggende at det oppstår utfordringer knyttet til at aktørene i redningsaksjoner er forskjellige, de har ulik kompetanse og erfaring. Dette kan likevel bedres gjennom mer felles møter og øvelser på tvers av organisasjonene. Samtidig kan dette skape en bedre tillit til hverandre, noe som blir sett på som en suksessfaktor i samvirke. Et siste punkt verdt å nevne er de frivillige organisasjonene sin involvering i redningsarbeidet. De er en uvurderlig ressurs og det burde legges til rette for frivillige organisasjoner i redningstjenesten i årene som kommer. Uten de vil det kunne oppstå nye utfordringer knyttet til håndtering av hendelser.

Ved hjelp av tilhørende forskningsspørsmålene skal jeg svare på oppgavens problemstilling:

Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse?

Med bakgrunn i problemstillingen vil jeg argumentere for at styring kan påvirke felles situasjonsforståelse både i positiv retning og i negativ retning. Dette avhenger av hvem som er leder under en krise, omfanget av krisen, aktørenes kunnskap og erfaringer samt tilliten disse har til hverandre. Sett i lys av krisehåndteringen på Gjerdrum fungerte styringen svært bra ut ifra funn fra denne studien. Potensielt kunne konsekvensene blitt større, men fordi aktørene som var involvert hadde en god forståelse av situasjonen de sto i, samt bra ledelse på stedet ble utfallet av hendelsen bedre enn man kunne forventet.

7. Begrensninger ved studiet

Denne studien begrenser seg til kun én hendelse med få respondenter fra et avgrenset geografisk område i Norge. Dette innebærer at studien ikke kan generaliseres til andre deler av landet. Samtidig kan min rolle som forsker og min tidligere erfaring/ kunnskap ha påvirket dataanalysen og dermed også resultatet av oppgaven, til tross for at dette er blitt tatt høyde for gjennom hele prosessen.

8. Videre forskning

Ettersom utvalget for denne studien begrenser seg til ett område og én hendelse ville det vært interessant å sammenligne andre deler av landet og se om resultatene sammenfaller. Sett i lys av denne studien ville det vært interessant å sett hvorvidt aktører med ledererfaring opplever styring som ulik og i hvilken grad resultatene sammenfaller.

Det kunne også vært interessant å i større grad se på hvordan samarbeidet mellom frivillige organisasjoner og kommuner kan strykes og hvordan frivillige bedre kan integreres i kommunens planlegging og planverk der dette ikke er til stede fra før.

9. Referanser

- Berg, B. L. & Lune, H. (2012). *Qualitative research methods for the social sciences* (8. utg.). Pearson.
- Berlin, J. M. & Carlstrom, E. D. (2011). Why is collaboration minimised at the accident scene? A critical study of a hidden phenomenon. *Disaster prevention and management*, 20(2), 159-171. <https://doi.org/10.1108/09653561111126094>
- Bryson, J. M., Crosby, B. C. & Stone, M. M. (2006). The Design and Implementation of Cross-Sector Collaborations: Propositions from the Literature. *Public administration review*, 66(s1), 44-55. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00665.x>
- Buck, D. A., Trainor, J. E. & Aguirre, B. E. (2006). A Critical Evaluation of the Incident Command System and NIMS. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 3(3), 1-1. <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1252>
- Comfort, L. K. (2007). Crisis Management in Hindsight: Cognition, Communication, Coordination, and Control. *Public administration review*, 67(s1), 189-197. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00827.x>
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving* (5. utg.). Gyldendal akademisk.
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2020). *Evaluering av Viking Sky-hendelsen*. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. <https://www.dsb.no/rapporter-og-evalueringer/evaluering-av-viking-sky-hendelsen/>
- Drennan, L. T., McConnell, A. & Stark, A. (2015). *Risk and crisis management in the public sector* (2. utg.). Routledge. https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=YGW2BQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=risk+and+crisis+management+in+the+public+sector&ots=ex9Dqc4Kx4&sig=VrITpVThXvBC_7wPXXg-mQU8FA8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Endsley, M. R. & Connors, E. S. (2008). Situation awareness: State of the art. <https://doi.org/10.1109/PES.2008.4596937>
- Endsley, M. R. & Garland, D. J. (Red.). (2000). *Situation awareness analysis and measurement*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Engen, O. A., Kruke, B. I., Lindøe, P., Olsen, K. H., Olsen, O. E. & Pettersen, K. A. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Cappelen Damm akademisk.
- Eriksen, E. O. (2012). *Krigen i hvitt*. I H. Skirbekk & H. Grimen (Red.), *Tillit i Norge*
- Furevik, E. (2017). *Sivilbeskyttelsesloven : en praktisk og juridisk veileder* (2. utg.). Universitetsforl.

- Groenendaal, J., Helsloot, I. & Scholtens, A. (2013). A Critical Examination of the Assumptions Regarding Centralized Coordination in Large-Scale Emergency Situations. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 10(1), 113-135. <https://doi.org/doi:10.1515/jhsem-2012-0053>
- Hammervoll, T. (2014). *Beredskapslogistikk*. Fagbokforl.
- Hansen, V. W. & Winsvold, M. S. (2022). *Fremtidens frivillige beredskap. Delrapport 2. Beredskapsorganisering i møte med fremtiden*. Institutt for samfunnsforskning. <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/handle/11250/3027383>
- Haugstveit, I. M., Skjetne, J. H., Walderhaug, S., Antonsen, Y., Ellingsen, M.-B., Håheim-Saers, N. & Heggelund, Y. (2016). *Delt situasjonsforståelse under søk og redning i nordområdene* SINTEF. <https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/handle/11250/2640363>
- Hovedredningssentralen. (2018a). *Nasjonal veileder for planverk og samvirke*. <https://www.hovedredningssentralen.no/dokumenter/>
- Hovedredningssentralen. (2018b). *Håndbok for redningstjenesten: systembeskrivelse - prinsipper - verdier* <https://www.hovedredningssentralen.no/dokumenter/>
- Hovedredningssentralen. (2021). *EVALUERING Redningsaksjonen og den akutte krisehåndteringen under kvikkleireskredet på Gjerdrum*. Hovedredningssentralen. <https://www.hovedredningssentralen.no/evalueringsrapport-kvikkleireskredet-pa-gjerdrum/>
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2021). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (6. utg.). Abstrakt forlag.
- Kagge, G. (2019, 1. August). Ressursene fant hverandre i rasområdet. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/norge/i/zGkyPK/ressursene-fant-hverandre-i-rasomraadet>
- Kristiansen, E., Magnussen, L. I. & Carlström, E. (Red.). (2017). *Samvirke : en lærebok i beredskap*. Universitetsforl.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Laakso, K. & Palomäki, J. (2013). The importance of a common understanding in emergency management. *Technological forecasting & social change*, 80(9), 1703-1713. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2012.12.012>
- Martin, E., Nolte, I. & Vitolo, E. (2016). The Four Cs of disaster partnering: communication, cooperation, coordination and collaboration. *Disasters*, 40(4), 621-643. <https://doi.org/10.1111/disa.12173>

- Meld. St.10 (2016-2017). *Risiko i et trygt samfunn - samfunnssikkerhet*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-10-20162017/id2523238/>
- Meld. St. 29 (2011-2012). *Samfunnssikkerhet*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-29-20112012/id685578/>
- Moynihan, D. P. (2009). The Network Governance of Crisis Response: Case Studies of Incident Command Systems. *Journal of public administration research and theory*, 19(4), 895-915. <https://doi.org/10.1093/jopart/mun033>
- Nasjonalt redningsfaglig råd. (2018). *De frivillige rednings- og beredskapsorganisasjonenes rolle i dagens samfunn*. <https://www.forf.no/what-if-ii-rapporten>
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier: den skrivende forskeren*. Universitetsforl.
- Norges vassdrag- og energidirektorat. (u.å.). *Kvikkleireskredet i Gjerdrum* <https://www.nve.no/naturfare/laer-om-naturfare/om-skred/kva-er-kvikkleire-og-kvikkleireskred/kvikkleireskredet-i-gjerdrum/>
- NOU 2012:14. (2012). *Rapport fra 22. juli-kommisjonen D. servicesenter & Informasjonsforvaltning*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-14/id697260/>
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode : en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* (2. utg.). Universitetsforl.
- Postholm, M. B. & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen*. Cappelen Damm akademisk.
- Pursiainen, C. (2017). *The Crisis Management Cycle*. Taylor and Francis.
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg.). Fagbokforl.
- Roth, E. M., Multer, J. & Raslear, T. (2006). Shared Situation Awareness as a Contributor to High Reliability Performance in Railroad Operations. *Organization studies*, 27(7), 967-987. <https://doi.org/10.1177/0170840606065705>
- Scholtens, A. (2008). Controlled Collaboration in Disaster and Crisis Management in the Netherlands, History and Practice of an Overestimated and Underestimated Concept. *Journal of contingencies and crisis management*, 16(4), 195-207. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2008.00550.x>

- Seppänen, H., Mäkelä, J., Luukkala, P. & Virrantaus, K. (2013). Developing shared situational awareness for emergency management. *Safety science*, 55, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2012.12.009>
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research* (3. utg.). Sage.
- Skilbrei, M.-L. (2019). *Kvalitative metoder: planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Fagbokforlaget.
- Skirbekk, H. (2012). Tillitens betydning i Norge og Norden. I H. Skirbekk & H. Grimen (Red.), *Tillit i Norge* (s. 11-28). Res Publica.
- Tangaard, L. & Brinkmann, S. (2012). Intervjuet - samtalen som forskningsmetode. I L. Tangaard & S. Brinkmann (Red.), *Kvalitative metoder - empiri og teoriutvikling* (s. 17-45). Gyldendal Akademisk
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforl.
- Tybring-Gjedde, I. S. (2019). *Viking Sky - ressursene som fant hverandre*. <https://www.nordnorskdebatt.no/viking-sky-ressursene-som-fant-hverandre/o/5-124-35565>
- Waugh Jr, W. L. (2009). Mechanisms for collaboration in emergency management: ICS, NIMS, and the problem with command and control. I R. O'leary & L. B. Bingham (Red.), *The collaborative public manager: New ideas for the twenty-first century* (s. 157-175). Washington: Georgetown University Press
- Aasland, T. (2022). *Frivillighet i samvirke: Frivillige organisasjoners medvirkning i redningstjeneste og beredskapsarbeid* [Doktorgradsavhandling Universitetet i Stavanger]. Brage. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmloi/handle/11250/2995951>
- Aasland, T. & Braut, G. S. (2018). Ressursene som finner hverandre: Samvirke – lokal arbeidsform eller sentralt styringsprinsipp? *Heimen (Oslo, Norway)*, 55(2), 178-197. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2018-02-06>
- Aasland, T. & Braut, G. S. (2020). Lokale frivillige: mer nyttig enn sentrale profesjonelle? *Heimen*, 57(4), 317-332. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2020-04-05>

Vedlegg A: Informasjonsskriv / samtykkeerklæring

UiT / NORGES ARKTISKE
UNIVERSITET

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I INTERVJU

STRYING UNDER KRISER OG FELLES SITUASJONSFORSTÅELSE

FORMÅLET MED PROSJEKTET

Jeg er mastergradsstudent i Samfunnssikkerhet ved UiT, Norges arktiske Universitet.

I forbindelse med min avsluttende masteroppgave ønsker jeg å intervjuere personer som kan være relevante i besvarelsen av problemstillingen min:

Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse?

Gjennom problemstillingen og oppgaven ønsker jeg å belyse hvordan styring/organisering under kriser påvirker felles situasjonsforståelse hos aktørene som er involvert. Gjennom intervjuer ønsker jeg å få et innblikk i hvordan dette foregår for personer som er involvert i krisehåndteringen.

HVORFOR FÅR DU SPØRSMÅL OM Å DELTA?

Jeg har kontaktet din organisasjon for å spørre om du eller noen kunne tenke seg å stille til intervju.

Jeg ønsker å gjøre en casestudie av kvikkleirskredet i Gjerdrum og organisasjonen er valgt med bakgrunn i det.

HVA INNEBÆRER INTERVJUET?

Intervjuet er beregnet til å vare i inntil 60 minutter. Jeg kommer til å gjennomføre et semistrukturert intervju hvor jeg på forhånd har et sett forhåndsbestemte spørsmål, men jeg vil også kunne komme med oppfølgings spørsmål underveis. Jeg ønsker å benytte båndopptaker under intervjuet slik at jeg i etterkant får med alt av relevant informasjon. Personalia vil ikke bli tatt opp og som deltaker vil du bli anonymisert gjennom oppgaven. Dataen jeg innhenter vil bli lagret på en egen server og vil slettes i utgangen av juni 2023 eller ved prosjektets slutt.

Jeg planlegger å gjennomføre samtlige intervjuer digitalt over Microsoft Teams eller Zoom eventuelt per telefon.

FRIVILLIG DELTAKELSE OG MULIGHET FOR Å TREKKE SITT SAMTYKKE

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke deg fra intervjuet eller studien uten nærmere begrunnelse. Dersom du ønsker å trekke deg slettes alt av innhentede opplysninger. Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål knyttet til studien kan du kontakte meg.

HVA SKJER MED OPPLYSNINGENE OM DEG?

Det som innhentes av data i intervjuene vil kun bli brukt til studiens formål og hensikt. Som deltaker har du rett til innsyn i hvilke opplysninger som er registrert om deg samt rett til å få korrigert eventuelle feil i opplysningene.

Som nevnt vil du som deltaker holdes anonym i oppgaven, men organisasjonen du representerer vil kunne bli presentert i oppgaven. Opplysningene du gir vil kun bli brukt til formålet med dette prosjektet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personregleverket. Prosjektet er meldt inn til Sikt.

SPØRSMÅL

Hvis du har spørsmål knyttet til studien eller dine rettigheter kan du kontakte

- Sigrind Indrebø Haakonsen ved telefon 46 94 69 26, e-post: sha041@uit.post.no
- Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør på telefon 73 98 40 40

VED Å DELTA PÅ INTERVJUET SAMTYKKER DU TIL AT OPPLYSNINGENE BRUKES SLIK DET ER BESKREVET OVER.

Med vennlig hilsen

Sigrind Indrebø Haakonsen

Vedlegg B: Intervjuguide

Problemstilling:

Hvordan påvirker styring i krisehåndtering felles situasjonsforståelse?

Før vi begynner

- Kan du kort introdusere deg selv?
- Hva slags bakgrunn har du, antall år i tjenesten/ yrke?
- Hva er dine hovedoppgaver i organisasjonen?

Organiseringen under kriser

Starter lydopptak her

Forskningsspørsmål 1: Hvordan fungerer styring av kriser i praksis?

- Hvordan fungerer organiseringen under ulike hendelser? Er det en hierarkisk styring eller mer fleksibel?
- Hvordan påvirker styringsformen situasjonsforståelsen eller beslutningstaking?
- Hvilke utfordringer oppleves under styring/koordinering av aksjoner?

Situasjonsforståelse

Forskningsspørsmål 2: Hvordan skapes felles situasjonsforståelse mellom de ulike aktørene under en krise?

- Hvordan skaper du situasjonsforståelse for deg selv?
- Hvilke faktorer hemmer situasjonsforståelse? Hvilke faktorer fremmer situasjonsforståelse?
 - Kom gjerne med eksempler
- Hva er din oppfattelse av begrepet «felles situasjonsforståelse»?
- Hvilke utfordringer knyttet til det å oppnå felles situasjonsforståelse under samvirkehendelser opplever du?
 - Hva kan være årsaken til disse utfordringene?

Samvirke

Forskningsspørsmål 3: Hvilke utfordringer finnes i samvirke mellom den offentlige redningstjenesten og frivillige organisasjoner?

- Hvordan opplever du samvirke med andre aktører (frivillige organisasjoner, kommune, private, nødetatene)?
- Hvilke utfordringer opplever du å møte i samvirke?
 - Hvordan kan disse utfordringene unngås?
- På hvilken måte kan tillit styrke samvirke?
 - Hva kan svekke denne tilliten?
- Hvordan vil du beskrive tilliten til andre aktører?
- Hvorfor er det viktig med tillit til hverandre i redningsaksjoner?
- Hvordan oppfatter du de frivilliges involvering i fremtiden, tror du vi kan forvente en endring i deltakelsen?